

หนังสือส่งเสริมการอ่าน ชุดพระพุทธศาสนาและจริยธรรม
ระดับมัธยมศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ

ธรรมเพื่อการครองใจคน

หนังสือส่งเสริมการอ่าน ชุดพระพุทธศาสนาและจริยธรรม

ระดับมัธยมศึกษา

ธรรมเพื่อการครองใจคน

กรมวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ

พิมพ์ครั้งที่หนึ่ง จำนวน ๑๐,๕๐๐ เล่ม
ลิขสิทธิ์เป็นของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๓๑
ผู้จัดพิมพ์ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ
ISBN 974 - 10 - 0572 - 5

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ด้วยกรมวิชาการได้จัดทำหนังสือส่งเสริมการอ่าน ระดับมัธยมศึกษา
เรื่อง ธรรมเพื่อการครองใจคน ขึ้น กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้ว
อนุญาตให้ใช้หนังสือนี้ในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๓๐

(นายชำเลียง วุฒิจันทร์)

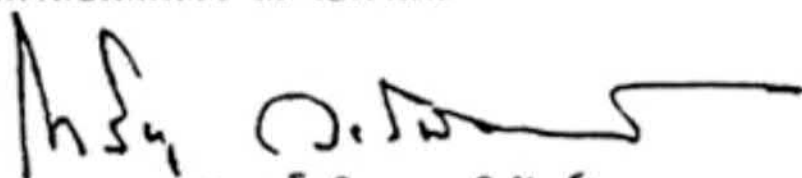
รองปลัดกระทรวง ปฏิบัติราชการแทน
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติไทยมาช้านาน มีส่วนช่วยให้สังคมไทยอยู่ได้อย่างสันติสุข ช่วยสร้างเสริมคุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนวัฒนธรรมไทยมาตลอด กระทรวงศึกษาธิการได้ตระหนักถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนา และเห็นควรส่งเสริมให้นักเรียนและเยาวชนได้ยึดมั่นปฏิบัติตามหลักธรรมโดยสม่ำเสมอ จึงได้มอบหมายให้กรมวิชาการ จัดทำหนังสือเสริมประสบการณ์ขึ้น ในการจัดทำหนังสือดังกล่าว กรมวิชาการได้ขออนุมัติกระทรวงศึกษาธิการแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือส่งเสริมการอ่าน หนังสืออ่านเพิ่มเติม และหนังสืออ้างอิงเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและจริยธรรม ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาขึ้นคณะหนึ่ง ดังรายชื่อท้ายหนังสือนี้

หนังสือส่งเสริมการอ่าน ระดับมัธยมศึกษา เรื่อง ธรรมเพื่อการครองใจคน เล่มนี้ กรมวิชาการมอบหมายให้ นายวศิน อินทสระ เป็นผู้จัดทำต้นฉบับ นายสิริ เพ็ชรไชย เป็นผู้ตรวจ จุดมุ่งหมายในการจัดทำเพื่อให้ความรู้ความเข้าใจแก่นักเรียนและเยาวชน เรื่องคุณธรรมหัวข้อ สังคหวัตถุ ๔ คือ ทาน ปิยวาจา สมานัตตตา และอัตถจริยา อันเป็นหลักธรรมสำคัญยิ่งที่จะช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตของนักเรียนและเยาวชนตลอดไป

กรมวิชาการขอขอบคุณคณะกรรมการฯ ผู้จัดทำต้นฉบับ ผู้ตรวจ และผู้มีส่วนร่วมจัดทำหนังสือเล่มนี้ไว้ ณ โอกาสนี้

(นายโกวิท วรพิพัฒน์)

อธิบดีกรมวิชาการ

๕ ตุลาคม ๒๕๓๐

หลักธรรมเพื่อการครองใจคน

มนุษย์เรา ถ้าไม่มีคุณงามความดีเป็นเครื่องเชื่อมน้ำใจต่อกันแล้ว ก็คงจะต่างคนต่างอยู่และอาจจะเป็นศัตรูกันเสียอีก แม้จะอยู่ในครอบครัวเดียวกันก็ตาม เราได้เห็นได้ยินอยู่เสมอ เช่น พ่อกับแม่ทะเลาะกัน พี่น้องทะเลาะกัน เพื่อนบ้านกับเพื่อนบ้านทะเลาะกัน ความแตกร้างเหล่านี้เกิดขึ้น เพราะไม่มีคุณธรรมเป็นเครื่องสมาน เมื่อเอาคุณธรรมมาใช้ต่อกัน มนุษย์เราก็รักใคร่กลมเกลียวกันเหมือนจะสละชีวิตแทนกันได้อยู่ด้วยกันอย่าง ผาสุก มนุษย์ที่มีคุณธรรมเป็นคนที่น่ารัก ส่วนผู้ไม่มีคุณธรรมน่าเกลียดและน่ากลัว มนุษย์เรานั้นเปรียบเหมือนโลหะชนิดเดียวกัน ถ้ามีหลักในการเชื่อมก็จะเชื่อมกันเข้าได้สนิท

คุณธรรมเครื่องสมานมนุษย์ไว้ด้วยกัน คล้องใจของกันและกันไว้นี้ พระพุทธเจ้าทรงเรียกว่า “สังคหัตถ์” แปลว่า คุณธรรมเพื่อการครองใจกัน มี ๔ ประการ คือ

ทาน การให้ การเสียสละ การแบ่งปัน เป็นการเฉลี่ยความสุขของคนเพื่อผู้อื่นบ้าง

ปิยวาจา การพูดจาอ่อนหวาน นุ่มนวลชวนฟัง สบายหู ชูกำลังใจ กล่าววาจาที่มีประโยชน์ ประสานสามัคคี มีเหตุผล ซึ่งทำตามแล้วให้เกิดประโยชน์ได้จริง

อัตถจริยา ประพฤติตนเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ช่วยส่งเสริมจริยธรรมให้มั่นคงอันจะอำนวยประโยชน์แก่คนในสังคมทั่วหน้า

สมานัตตตา การวางตนดี ไม่ขาดไม่เกิน พอดีพองาม เสมอต้น เสมอปลาย ไม่ถือตัวไม่ปล่อยตัว ร่วมสุขร่วมทุกข์ วางตนเหมาะสมแก่ฐานะ แก่เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อมถูกต้องสมควรในทุก ๆ เรื่อง

คุณธรรมเพื่อการครองใจ ๔ ประการนี้ อาจบรรยายโดยพิสดาร และยกตัวอย่างผู้มีคุณธรรมดังกล่าว ซึ่งประสบความสำเร็จทั้งในสมัยพุทธกาล และสมัยปัจจุบัน ดังจะกล่าวในบทต่อไป

๑

ทาน

พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ว่า ผู้ให้ย่อมผูกมิตรไว้ได้ นักเรียนหรือใครก็ตามที่ต้องการผูกมิตร ผูกใจผู้อื่นไว้ลองหัดเป็นคนให้แทนการเป็นคนรับแต่ของคนอื่น

ดูนั้นซิ ชายหญิงสองคนกำลังผสมปูนจะสร้างรั้วบ้าน เขานำทรายปูนซีเมนต์มาเทรวมกันไว้ แล้วคลุกเข้าด้วยกัน แต่มันไม่จับกัน ต่อเมื่อเขานำน้ำมาเทลงไปพอดี ๆ มันจึงจับกันพอที่จะนำมาเชื่อมอิฐเป็นรั้วบ้านได้

การให้ เปรียบเหมือนน้ำที่สมานปูนทรายและหินเข้าด้วยกัน การให้ช่วยสมานไมตรี ทำคนที่ยังไม่ชอบให้ชอบ ทำคนที่ชอบพอยู่แล้วให้นิยมรักใคร่ยิ่งขึ้น สิ่งที่เราให้เขาอาจใช้หมดไปแล้ว กินหมดแล้วหรือเหี่ยวแห้งไปแล้ว แต่ความทรงจำของเขายังอยู่

แพรวนภาได้รับดอกกุหลาบจากเพื่อน เธอรู้สึกพอใจมาก ๓ วันต่อมา กุหลาบนั้นร่วงโรยไปหมด แต่มันไปเบ่งบานอยู่ในหัวใจของเธอ คือ เธอจำได้ ระลึกได้เสมอว่า เธอเคยได้รับดอกกุหลาบงามจากเพื่อน เธอรู้สึกขอบคุณเขาและจำไม่ลืม

การให้แม้เพียงเล็กน้อย แต่ถ้าเราให้แก่คนดี มีคุณธรรม เขาย่อมระลึกอยู่เสมอ และอาจตอบแทนเราเกินที่เราคาดหมายก็ได้

ทาน หมายถึง การให้ การสละหรือการบริจาค สิ่งใดก็ตามที่เราสละหรือให้แก่ผู้อื่น ถือว่าเป็นทานทั้งสิ้น ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา กำหนดทานหรือการให้ออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. ให้วัตถุสิ่งของ หรืออามิสทาน
๒. ให้ความรู้หรือคำแนะนำ หรือธรรมทาน
๓. ให้อภัย หรืออภัยทาน

การให้ทานที่ดีจะต้องมีองค์ประกอบ ๓ ประเภท คือ ให้ทานแก่ผู้ที่ควรให้ ให้ในสิ่งที่ควรให้ และให้ด้วยเจตนาที่บริสุทธิ์

ผู้ที่ให้อะไรแก่ผู้อื่น จำเป็นต้องมีอะไรจึงจะให้ได้ ฉะนั้นการเป็นผู้ให้ จึงหมายถึงเป็นผู้หาหนทางประกอบการทำงาน ด้วยความขยันขันแข็ง ซื่อสัตย์สุจริต เพื่อให้ได้ทรัพย์สิ่งของมา จึงจะสามารถเอื้อเฟื้อช่วยเหลือผู้อื่นได้

การให้ทานโดยเฉพาะอามิสทาน มิได้ชี้แจงแต่ผู้ให้ว่าจะต้องมีฐานะดีแล้วจึงให้ได้ แต่เป็นการให้ที่แสดงความเอื้อเฟื้อและโอบอ้อมอารี เช่น ให้นำส้มเพียงแก้วหนึ่งแก่คนเดินทางที่กระหายก็นับเป็นอามิสทานแล้ว

ครูหรือผู้ใหญ่ที่ถ่ายทอดวิชาการ ความรู้ด้านศิลปวิทยาการต่าง ๆ ล้วนเป็นผู้ทำทานทั้งสิ้น และนับว่าเป็นทานที่มีความหมายมีค่ายิ่งกว่า อามิสทานอีก

ส่วนอกุศลทานนั้น แม้จะเป็นเรื่องที่เป็นนามธรรมของผู้ให้ แต่ก็มีผล กับผู้รับด้วย คือ แสดงถึงความมีใจสูงของผู้ให้และอาจได้รับน้ำใจตอบ อามิสทานเว้นจากการทำร้ายกันทั้งทางกาย วาจา และใจ การมีจิตใจ เมตตาต่อคนและสัตว์ทั่วไป นับว่าเป็นการตัดการจองเวรต่อกัน ทำให้เกิด สุขด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย

อ่านเรื่องต่อไปนี้จะเห็นตัวอย่างที่แสดงว่าผู้ให้นั้นจะได้รับผลตอบแทน อย่างไร

พระวาระเถระ

พระวาระเกิดในสกุลพราหมณ์ เมื่อเป็นคฤหัสถ์ ได้เป็นผู้ศกยาก ในยามชรา จึงไปอาศัยภิกษุทั้งหลายอยู่ในวัดพระเชตะวัน เมืองสาวัตถี ช่วยคายหญ้าวัด กวาดบริเวณวัด และถวายน้ำล้างหน้าล้างมือล้างเท้า แก่ภิกษุทั้งหลาย

พราหมณ์วาระอยากบวชมาก แต่ภิกษุทั้งหลายไม่ยอมให้บวช ด้วยเห็นว่าแก่แล้ว พราหมณ์นั้นชอบดมลงมากเพราะทุกข์ใจที่ไม่ได้บวช สมหวัง

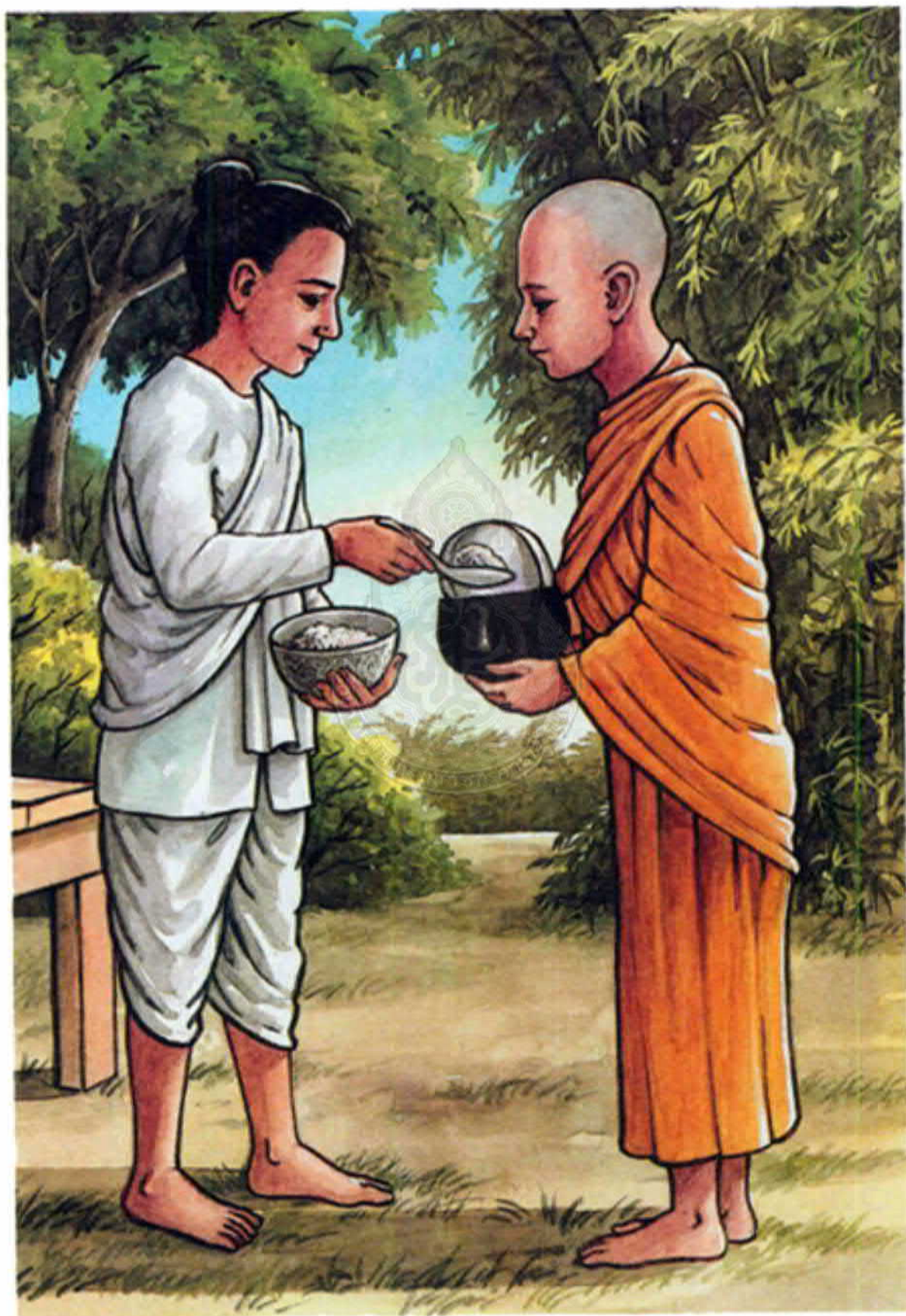
วันหนึ่ง พระศาสดาทรงตรวจดูอุปนิสัยของสัตว์โลก ทรงเห็น อุปนิสัยแห่งพระอรหันต์ของพราหมณ์วาระ จึงเสด็จไปยังที่ที่พราหมณ์ กวาดลานวัดอยู่ ตรัสถามว่า ได้รับการสงเคราะห์อะไรจากภิกษุทั้งหลาย บ้าง พราหมณ์กราบทูลว่าได้อาหารพอยังชีพ ได้อาศัยหลับนอน สิ่งที่เขา ต้องการที่สุดคือการบวช แต่ภิกษุทั้งหลายไม่ยอมให้บวช

พระศาสดาทรงปรารภเรื่องพราหมณ์วาระนี้ รับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ตรัสถามว่า ใครระลึกถึงอุปการะของพราหมณ์ได้บ้าง พระสารีบุตร กราบทูลว่า ท่านระลึกได้ คือคราวหนึ่งท่านบิณฑบาตอยู่ในกรุงราชคฤห์ พราหมณ์วาระได้ถวายเป็นอาหารท่านทัพพีหนึ่ง

พระศาสดาตรัสว่า

“สารีบุตร เธอช่วยเปลื้องทุกข์ของพราหมณ์ ผู้เคยมีอุปการะนี้ มิควรหรือ”

“ได้ พระเจ้าข้า” พระสารีบุตรทูล “ข้าพระองค์จักให้พราหมณ์นี้ บวช”

เมื่อพระราชาบวชแล้ว ก็ลำบากด้วยอาหารการขบฉัน เพราะเป็นพระใหม่บวชตอนแก่ พระสารีบุตรจึงพาพระราชาออกไปในที่ต่าง ๆ พร่ำสอน อบรม ดักเตือนอยู่เนื่อง ๆ ว่า สิ่งนี้ควรทำ สิ่งนี้ไม่ควรทำ

พระราชา เป็นพระแก่ที่ว่าง่าย รับโอวาทด้วยความเคารพ ปฏิบัติตามโอวาทของพระสารีบุตร อยู่ไม่นานนักก็ได้สำเร็จอรหัตผล

พระสารีบุตรนำพระราชา กลับมาสู่สำนักของพระศาสดาที่วัดเชตวันเมืองสาวัตถี พระศาสดาตรัสถามว่า “ศิษย์ของเธอเป็นผู้ว่าง่ายหรือไม่”

“ว่าง่ายเหลือเกินพระเจ้าข้า” พระสารีบุตรทูล “เมื่อข้าพระพุทธเจ้าเห็นความผิด บกพร่องอะไร ๆ แล้วว่ากล่าวสอนอยู่ พระราชาไม่เคยโกรธเลย”

“สารีบุตร หากเธอได้สักทวิหาริกอย่างนี้ จะรับได้สักเท่าใด”

“รับได้มากมายทีเดียว พระเจ้าข้า”

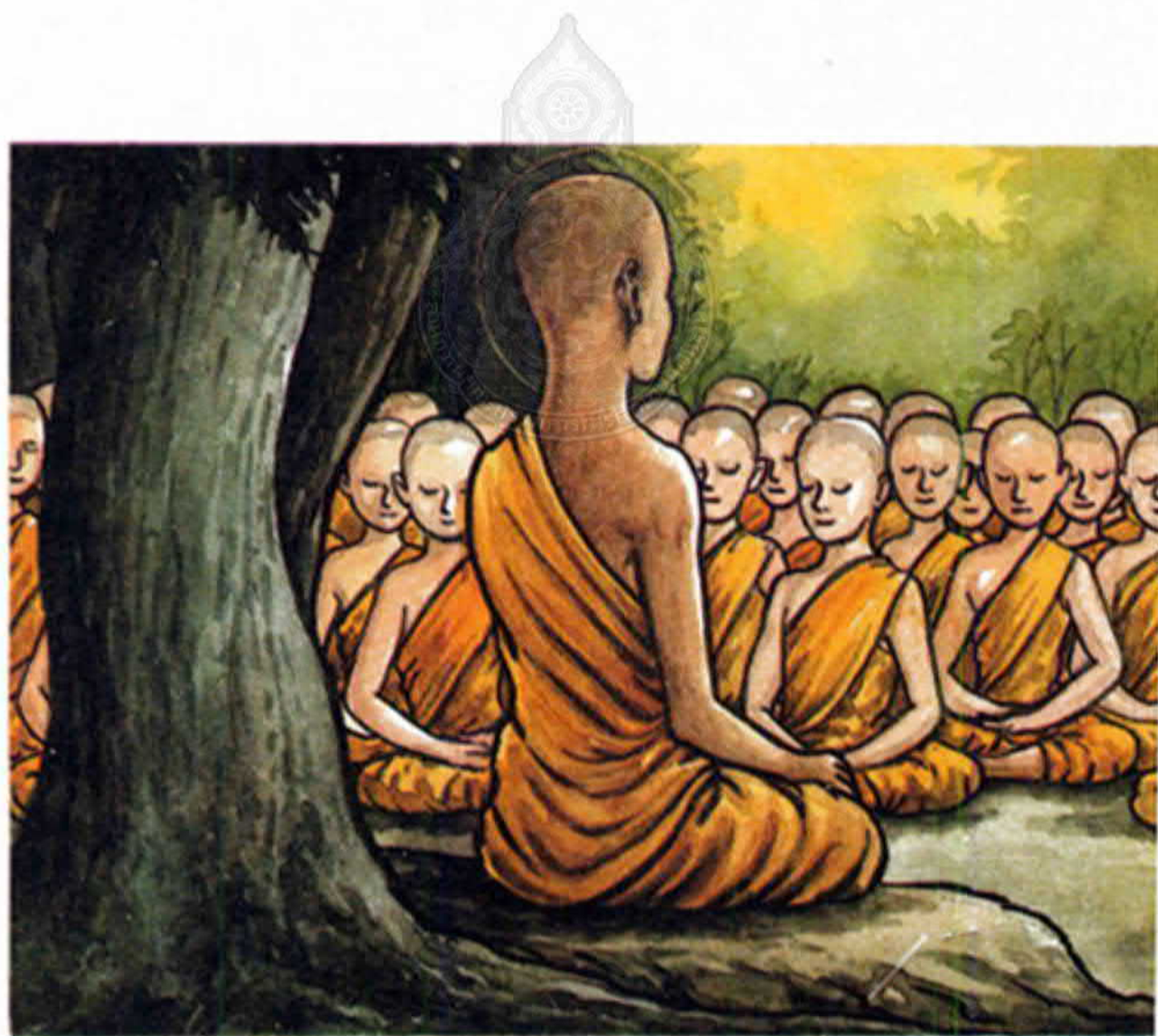
วันหนึ่งภิกษุทั้งหลายประชุมสนทนากันที่ธรรมสภาว่า พระสารีบุตรเถระเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวที ระลึกถึงอุปการะของพราหมณ์ แม้เคยถวายอาหารเพียงทัพพีเดียว เป็นอุปฆาตให้พราหมณ์ตกลายบวชแล้ว นับว่าได้ทำกิจที่บุคคลอื่นทำได้ยาก ฝ่ายพระราชาก็เป็นผู้ว่าง่าย อดทนต่อโอวาทได้ ท่านเป็นผู้ควรแก่การสั่งสอนเหมือนกัน

ธรรมคานุคคลผู้มีความกตัญญูกตเวที ย่อมระลึกอยู่เสมอซึ่งอุปการะที่ผู้อื่นกระทำแก่ตนแม้เพียงเล็กน้อย คอยหาโอกาสตอบแทนความดีของผู้อื่น ผังจิตผิงใจของตนอยู่ตลอดเวลา ตรงกันข้ามกับคนผู้ไม่มีความกตัญญูกตเวที ใครทำคุณให้ คุณนั้นก็ปรากฏเพียงชั่วคราวเหมือนรอยขีดลงในน้ำ คนมี

ความกตัญญูยอมไม่ถือเอาข้อบกพร่องเล็กน้อยของผู้มีคุณมาลบล้าง
คุณความดีส่วนใหญ่ ทำนองเอาใบบัวปิดท้องฟ้า แม้ใบบัวนั้นอาจปิดตา
ของตมมิให้เห็นท้องฟ้าได้ แต่ท้องฟ้าย่อมปรากฏแก่คนทั่วไปอยู่

คนกตัญญูมีแต่ความเจริญไม่มีเสื่อม ส่วนคนอกตัญญูมีแต่ความเสื่อม
ไม่มีความเจริญ

พระศาสดา ทรงทราบข้อที่ภิกษุทั้งหลายสนทนากันแล้ว ตรัสว่า
ไม่เพียงแต่ในบัดนี้เท่านั้น แม้ในกาลก่อนพระสารีบุตรก็เป็นผู้มี ความกตัญญู-

กตเวทีเหมือนกัน ตรัสเล่าเรื่องช้างเชือกหนึ่ง ถูกตอไม้แหลมตำเท้า เดินไปไหนไม่ได้ พวกช่างไม้กลุ่มหนึ่งไปพบเข้าในป่า ช่วยกันถอนตอไม้แหลมนั้นออกจากเท้า นำยาสมุนไพรมาทพอกให้ ช้างนั้นหายโรคแล้ว ระลึกถึงอุปการะของพวกช่างไม้ ได้นำลูกช้างเผือกเชือกหนึ่งมาให้เป็นเครื่องตอบแทน

พระศาสดา ทรงปรารภพระสารีบุตรตรัสเรื่องช้างนั้นแล้ว ทรงปรารภพระราหะตรัสเรื่องความเป็นผู้ว่าง่ายต่อไป

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาภิกษุ ควรเป็นผู้ว่าง่ายเหมือนพระราช
เมื่ออาจารย์ชี้โทษกล่าวสอนอยู่ก็ไม่ควรโกรธ พึงมองเห็นบุคคลผู้ดักเตือน
สั่งสอน เสมือนเป็นผู้บอกขุมทรัพย์ให้” ดังนี้แล้วตรัสพระพุทธานุญาตว่า

“ผู้ฉลาด ควรเห็นว่า คนที่ชี้โทษดักเตือนในเมื่อเห็นความผิด กล่าว
ปรามให้เว้นความชั่ว เป็นผู้มียุปัญญาดีนั้น เป็นเสมือนผู้บอกขุมทรัพย์ให้
และควรคบบัณฑิตเช่นนั้น เพราะเมื่อคบอยู่มีแต่ทางดี ไม่มีทางเสียเลย”

การให้แก่คนที่ควรให้เช่นให้แก่ผู้มีความกตัญญูกตเวที และผู้มี
ศีลธรรม ย่อมได้รับผลมาก ดังตัวอย่างเรื่องพราหมณ์ราชะถวายอาหาร
เพียงทัพพีเดียวแก่พระสารีบุตร ดังยกตัวอย่างมาแล้ว

ท่านที่กล่าวมาข้างต้นเป็นตัวอย่างของ “อามิสทาน” หรือ วัตถุทาน
แต่ยังมีทานอีกประเภทหนึ่ง คือ ธรรมทาน คือการให้ความรู้ ให้การศึกษา
เพราะคนที่ได้รับการศึกษาย่อมจะมีเหตุผล พุฒกันรู้เรื่องง่าย เป็นการ
ให้ที่ช่วยให้เขาช่วยตัวเองได้ต่อไป เพราะวิชาความรู้นั้นเป็นสิ่งที่ใช้ได้
อย่างไม่มีวันหมด การให้ธรรมทานควรเน้นให้ทั้งด้าน พุทธศึกษา หรือ
เนื้อหาวิชากับคุณธรรมทางจริยศึกษา ควบคู่กันไป โดยเฉพาะการให้
ความรู้แก่ผู้ที่ขาดโอกาสเพราะสถานะทางเศรษฐกิจ ขาดทุนทรัพย์ อยู่ห่างไกล
ไม่สามารถจะมาศึกษาเล่าเรียนในเขตเจริญได้ ผู้ที่เสียสละความสุข ความ
สะดวกสบายออกไปช่วยให้การศึกษาแก่บุคคลผู้ด้อยโอกาสเหล่านี้ถือว่าได้
ทำทานอันสูงยิ่ง

ส่วนอภัยทานนั้น นับวันเป็นเรื่องจำเป็นขึ้นทุกที ๆ เพราะมนุษย์
เป็นสัตว์สังคม ต้องอยู่โดยการติดต่อคบหากับบุคคลอื่น ๆ อยู่ตลอดเวลา
มีโอกาสที่จะเกิดการกระทบกระทั่งกันได้มาก จึงฝึกตัวเองให้รู้จักการ
ให้อภัย และผู้ประพฤติผิดก็ต้องรู้จักขอภัยด้วยเช่นเดียวกัน การให้อภัย

นั้นเป็นเรื่องของจิตใจ ไม่ต้องเสียเงินซื้อหา แต่คนมักมีทิฐิไม่ยอมอภัยกัน
 คนไม่ให้ภัยคนอื่น ๆ นั้นเท่ากับเก็บความทุกข์ ความขุ่นข้องทางอารมณ์
 ไว้ตลอดเวลา อารมณ์เครียดจะส่งผลร้ายถึงร่างกายด้วย ถ้าเราพยายาม
 ละความโกรธด้วยการให้อภัยผู้อื่นได้มาก ๆ เข้า ใจเราจะสงบสุขขึ้น

๒

ปิยวาจา

ปิยวาจา แปลว่า วาจาที่น่ารัก ดูนิดเต็มใจ ในทางธรรมหมายถึง วาจาสุภาสิต มีประโยชน์ มีเหตุผลที่ทำตามแล้วก่อให้เกิดประโยชน์ได้จริง ไม่ใช่วาจาหลอกลวง ประจบประแจงให้คนรักคนหลง แต่เจือด้วยเจตนาที่เป็นพิษ เหมือนให้ดื่มน้ำหวานเจือยาพิษ

วาจาสุภาสิตนั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ว่ามีองค์ประกอบ ๕ อย่าง คือ

๑. พุทญูกกาล
๒. พุตกำจริง
๓. พุตกำอ่อนหวาน
๔. พุทมีประโยชน์
๕. พุทด้วยจิตเมตตา

นอกจากนี้ ผู้พูดจะต้องเว้นวจีทุจริต ๔ คือ พุทเท็จ พุทหยาบ พุทส่อเสียด และพุทเพ้อเจ้อไร้สาระ

พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการพูดเป็นอย่างยิ่ง เพราะการพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้น กิจกรรมธุรกิจต่าง ๆ อาจล้มเหลว ถ้าไม่ใช่ปรีชาสามารถในการติดต่อสื่อสารกัน และในทางตรงข้ามกันบุคคลจะประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ถ้ารู้จักใช้ปรีชาพิจารณาดังคำพังเพยว่า “พูดดีเป็นศรีแก่ตัว”

วาจาสุภาษิตข้อแรกที่ว่า พูดถูกกาล นั่นคือ รู้กาลเทศะว่าในแต่ละเวลาและสถานที่นั้นควรจะใช้คำพูดอย่างไร เช่น ทำผิดก็พูดขอโทษ ขออภัย ในสถานการณ์บางอย่างเราควรพูดแล้วจะได้ประโยชน์ก็พูด ถ้าหากพูดแล้วจะทำให้เกิดผลเสียก็ควรงดเว้น

บางทีคำเตือนสติที่ถูกกาลเวลา สามารถทำให้เพื่อนซึ่งกำลังเข้าใจผิด กลับเข้าใจได้ถูกต้องและรักใคร่กันได้ต่อไป ตัวอย่างต่อไปนี้

จิ้งจอกเป็นนักปราชญ์ชาวจีน เกิดเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๖๘ ท่านมีเพื่อนคนหนึ่งชื่อฮุยจ็อก รักใคร่ชอบพอกันมาก ฮุยจ็อกเป็นทั้งนักการเมืองและนักปราชญ์ แต่จิ้งจอกเป็นนักปราชญ์อย่างเดียว ฮุยจ็อกมีความทะเยอทะยานสูงทางการเมือง ตั้งใจจะไต่เต้าขึ้นเป็นหัวหน้ารัฐบาลให้ได้และก็ได้จริง ๆ คือต่อมาได้เป็นนายกรัฐมนตรีของรัฐนี้ เขาตระแวงว่า ความรู้ความสามารถที่จิ้งจอกมีอยู่นั้น วันหนึ่งข้างหน้าอาจเป็นอันตรายต่อตำแหน่งของเขา คือกลัวจิ้งจอกเพื่อนรักจะแย่งตำแหน่งนั่นเอง จึงคิดจะทำจัดจิ้งจอกเสีย

จิ้งจอก ผู้เป็นปราชญ์ไม่กลัว เดินทางไปหาฮุยจ็อก และกล่าวคำเปรียบเทียบกับให้ฟังว่า

“ทางภาคใต้โน้น มีพญาหงส์ใหญ่ตัวหนึ่ง บินจากทะเลได้ขึ้นไปหากินทางทะเลเหนือ ในระหว่างทาง ถ้าไม่พบต้นง่อทั้งก็จะไม่เข้าพักต้นไม้อื่น ไม่พบเมล็ดไผ่ก็จะไม่กินผลไม้อื่น ไม่พบลำธารซึ่งมีน้ำมีรสหวานสนิทก็ไม่ยอมดื่มน้ำอื่น”

“นกเค้าแมวตัวหนึ่งกำลังกินหนูหน้า เห็นพญาหงส์บินผ่าน มันกลัวว่าพญาหงส์จะแย่งหนูหน้าของมัน จึงส่งเสียงขู่ไล่พญาหงส์นั้น เพื่อนเอยเวลานี้เพื่อนก็คล้ายนกเค้าแมวตัวนั้นแหละถึงกับขู่เข็ญจะทำร้ายฉัน”

เมื่อได้ฟังดังนั้น วิญญาณแห่งปราชญ์ของสุขจือ ซึ่งถูกปิดบังโดยอำนาจทางการเมืองมาชั่วคราวก็ผุดเด่นขึ้น เขาได้สติเลิกปองร้าย เลิกคิดทำลายจิงจือ จิงจือก็มีได้ถือโทษ ทั้งสองจึงเป็นเพื่อนรักกันต่อไปและทำประโยชน์ร่วมกันได้

วาจาสุภาษิตข้อที่สอง พูดคำจริง นั้น ในทางพุทธศาสนาสอนว่า “วาจาจริงเป็นสิ่งไม่ตาย” ความจริงจะรักษาคนพูดให้รอดพ้นจากข้อครหา กล่าวร้ายหรือการกลั่นแกล้งได้ในที่สุด ตัวอย่างผู้ที่พูดจริงแล้วได้รับผลดีมีมาก แต่จะยกตัวอย่างในชีวิตประจำวันสักเรื่องคือ เด็กหญิงสองคนช่วยบิดามารดาขายของอยู่ในตลาด คนหนึ่งขายปลา อีกคนหนึ่งขายผัก เมื่อมีผู้มาซื้อปลา เด็กหญิงคนแรกรู้ว่าปลาตายนานแล้วแต่ต้องการจะขายให้ได้ จึงกล่าวเท็จว่าปลาสดเพิ่งจะตายเดี๋ยวนี้ คนก็ซื้อไป แต่เมื่อเขาไปถึงร้านขายผักเด็กหญิงคนที่สอง บอกเขาตามจริงว่าผักวันนี้ไม่ค่อยสด ส่วนใหญ่แก่เกินไป หญิงผู้ซื้อเห็นว่าเด็กบอกตามจริง จึงชมเชยและเลือกซื้อผักไป แต่เล็กน้อย แต่วันต่อ ๆ มา หญิงผู้นั้นก็ยังเวียนมาซื้อผักจากร้านของเด็กหญิงที่พูดความจริงเสมอ แต่ไม่เคยซื้อปลาจากร้านเด็กหญิงที่พูดเท็จขายปลาหน้าให้เขาอีกเลย หรืออย่างนิทานอีสปที่เป็นที่รู้จักทั่วไปคือ เรื่องเด็กเลี้ยงแกะ

ที่ชอบพูดโกหกชาวบ้าน จนถึงเวลาหมาป่ามากินแกะจริง ๆ เลยไม่มีใครจะมาช่วยเหลือ ดังนั้นเป็นต้น

ในสมัยพุทธกาลมีนิทานชาดกเรื่องหนึ่งที่เป็นตัวอย่างของผู้ที่พูดเท็จ และลบหลู่คุณของครูบาอาจารย์ ทำให้เกิดผลเสียหายกับตนเองในที่สุด

เสกมะม่วง

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลจันทาล ในหมู่บ้านคนจันทาล แต่เป็นบัณฑิตเฉลียวฉลาดรอบรู้มนต์สำหรับเสกมะม่วงให้สุกได้ตามต้องการ เมื่อเสกมะม่วงได้แล้ว พระโพธิสัตว์ก็กินมะม่วงเท่าที่ต้องการ ส่วนที่เหลือไปขายเลี้ยงบุตรและภรรยา

ครั้งนั้นมีพราหมณ์คนหนึ่ง ขอเรียนมนต์ในสำนักพระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ให้เรียนมนต์แล้วเตือนไว้ว่า “มนต์นี้มีค่ามาก ท่านอาศัยมนต์นี้แล้วจักได้ทรัพย์เป็นอันมาก แต่เมื่อผู้ใดผู้หนึ่งถามว่าเรียนมนต์มาจากที่ใด ขอให้บอกตามความเป็นจริง อย่าได้ปิดบังเอาไว้ ถ้าท่านละอายไม่กล้าบอกความจริง และอ้างเอาผู้อื่นเป็นครูของท่าน มนต์จะเสื่อม”

พราหมณ์รับคำอย่างดี ให้พระโพธิสัตว์แล้วเดินทางไปยังกรุงพาราณสี ได้มีโอกาสเข้าเฝ้าพระราชานำมะม่วงเสกถวายพระราชา และได้รับพระราชทานทรัพย์เป็นอันมาก

ต่อมาวันหนึ่ง พระราชาตรัสถามว่า “ได้เรียนมนต์มาจากสำนักของผู้ใด”

พราหมณ์นั้นละอายที่จะทูลว่า เรียนมาจากสำนักของคนจัณฑาลคนหนึ่ง จึงกราบทูลว่า เรียนมาจากสำนักอาจารย์ทศปาโมกข์ในนครดักสิลา

พอพูดขาดคำ มนต์ก็เสื่อมไปทันที แต่พราหมณ์นั้นหารู้ตัวไม่ วันต่อมาพระราชเสด็จไปยังพระราชอุทยานตรัสให้พราหมณ์นั้นนำมะม่วงมาถวาย พราหมณ์รำยมนต์ แต่มนต์เสื่อมเสียแล้ว มะม่วงไม่สุกอย่างที่เคย พราหมณ์ตกใจและรู้สึกละอายใจมาก เมื่อถูกพระราชาคัดค้านถามหนักเข้าก็ไม่อาจปิดบังอีกต่อไป จึงกราบทูลตามความเป็นจริงว่าได้เรียนมนต์จากสำนักของคนจัณฑาล

พระราชกริ้วมากที่พราหมณ์หนุ่มตนนั้นลบหลู่คุณของอาจารย์ จึงรับสั่งให้ไล่ออกไป พร้อมด้วยกำชับว่า “จงกลับไปหาอาจารย์ทำให้ท่านโปรดปรานพอใจ ขอเรียนมนต์ใหม่ ถ้าได้มนต์ก็จงกลับมา ถ้าไม่ได้มนต์ก็อย่ากลับมาอีกเลย”

พราหมณ์นั้นกลับไปหาพระโพธิสัตว์ ขอเรียนมนต์ใหม่ แต่พระโพธิสัตว์ไม่ยอมให้เรียนอีก ตะเพิดเอาว่า “ไปให้พ้น เราไม่ยอมให้มนต์แก่คนมักพูดเท็จเช่นท่าน ไปเสียเถิด”

พราหมณ์นั้นเสียใจมาก ชมซานไปตายในป่าอย่างอนาถา

ข้อที่สามเรื่อง พุดคำอ่อนหวาน นั้น สุนทรภู่ก็วิเศษของไทยได้แสดงความคิดเกี่ยวกับการพุดอ่อนหวานไว้ว่า

“อันอ้อยตาลหวานลิ้นแล้วสิ้นซาก แต่ลมปากหวานหุมิรู้หาย” ซึ่งเป็นความจริงที่ยอมรับกันตราบนานทุกวันนี้ คนที่พูดจาอ่อนหวานไพเราะนั้น นอกจากจะเป็นที่รักใคร่ชอบพอของคนทั่วไปแล้ว ยังอาจบันดาลประโยชน์ให้แก่ตนได้ ตัวอย่างจากนิทานอีสปเรื่องโคन्हันทวิศาลที่เจ้าของพูดจาด้วยดีแล้วใช้กำลังลากเกวียนร้อยเล่มจนเจ้าของชนะได้รางวัลจากเศรษฐีไปเป็นเครื่องยืนยันถึงผลของการพูดดีด้วยวาจาไพเราะได้เป็นอย่างดี

ข้อที่สี่ พุดมีประโยชน์ นั้น เป็นการเสนอแนะที่ใช้ได้ดีในทุกยุคทุกสมัย เพราะคำพูดที่มีสาระ ย่อมมีคุณค่า

มีผู้ยกย่องเชื่อก็คือ และผู้ที่นำคำพูดนั้นไปพิเคราะห์ด้วยสติปัญญา ก็จะได้รับประโยชน์มหาศาลดังเรื่องของ ทิฆมาวกุมาร ที่จะนำมาแสดงต่อไปนี้

เรื่องทิฆมาวกุมาร

ในอดีตกาล ทิฆมาวกุมารพระราชโอรสของพระเจ้าที่มิตโกศล แห่งแคว้นโกศล โกรธแค้นพระเจ้าพรหมทัตผู้ซึ่งได้ยกทัพไปปล้นราชสมบัติของพระเจ้าที่มิตโกศล จนพระราชพาพร้อมด้วยพระมเหสีเสด็จหนีไปประทับอยู่ในป่า ในที่สุดก็ถูกจับได้เพราะพรานคนหนึ่งไปเจอเข้านำความมาทูลพระเจ้าพรหมทัตจึงให้ไปจับตัวพระเจ้าที่มิตโกศลและพระมเหสีมา

พระเจ้าพรหมทัตรับสั่งให้ปลงพระชนม์เสียทั้งสองพระองค์ ตอนนั้น ทิฆมาวเป็นหนุ่มแล้ว เดินทางกลับจากการศึกษาเมืองดักศิลาจะไปเฝ้า

พระเจ้าที่มิตโกศล มาเห็นเหตุการณ์ที่พระชนกชนนีกำลังจะถูกประหารชีวิต ไม่ทราบจะช่วยให้ประการใดเพราะตัวคนเดียว หากแสดงตนว่าเป็นใคร ก็คงจะถูกประหารอีกคนหนึ่ง

ในระหว่างที่กำลังจะถูกประหารนั้น พระเจ้าที่มิตโกศลเหลียว มาเห็นที่ฆาตุกรรมพระราชโอรสของพระองค์ เกรงว่าพระราชโอรส จะทำอะไรไม่เหมาะสมจึงทรงเตือนด้วยพระโอวาทว่า

“ถูกเอ๋ย! อย่าเห็นแก่กาลยาว อย่าเห็นแก่กาลสั้น เวย่อม ไม่ระงับด้วยการจองเวร แต่เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร”

พระเจ้าที่มิตโกศลตรัสพระโอวาทนี้ถึง ๓ ครั้ง พวกเพชฌฆาต และประชาชนเข้าใจว่า ทรงเพ้อเพราะไม่อาจครองพระสติได้

ที่ฆาตุต้องการแก้แค้นแทนพระชนกชนนี จึงหาวิธีการจนเข้าไปอยู่ในวังของพระเจ้าพรหมทัต รับใช้ใกล้ชิด หาโอกาสอยู่เสมอกับจะปลงพระชนม์ พระราชาเสีย

วันหนึ่ง พระราชาเสด็จประพาสป่าทรงให้ที่ฆาตุขับรถพระที่นั่ง ที่ฆาตุขับรถเร็วจนขบวนเสด็จตามไม่ทัน เข้าไปในป่าลึก มีแต่พระเจ้าพรหมทัตซึ่งทรงพระชราแล้วกับที่ฆาตุหนุ่มเท่านั้น พระเจ้าพรหมทัต ทรงเหน็ดเหนื่อย บรรทมไถ่ต้นไม้บนตักของที่ฆาตุ

หนุ่มที่ฆาตุหาโอกาสจะปลงพระชนม์พระเจ้าพรหมทัตมานานแล้ว เขาคิดว่าบัดนี้โอกาสมาถึงแล้ว จึงตั้งพระแสงดาบขึ้นเพื่อปลงพระชนม์ พระราชา แต่ขณะนั้นเอง เสียงเตือนเหมือนแว่วมาจากอากาศว่า “ถูกเอ๋ย! อย่าเห็นแก่กาลยาว อย่าเห็นแก่กาลสั้น.....”

ที่ฉาวทำอยู่เช่นนี้ถึง ๒ ครั้ง แต่ชะงักมือเสียทุกครั้งเมื่อได้ระลึกถึง
 พระโอรสองค์นี้ พอครั้งที่ ๓ พระเจ้าพรหมทัตทรงตื่นบรรทมเพราะทรงสุบิน
 นิมิตรว่าอยู่ในมือของศัตรู เมื่อลืมพระเนตรเห็นที่ฉาวจับพระแสงดาบเงื้อมือจะ
 ปลงพระชนม์อยู่เช่นนั้น สะดุ้งพระทัยเสด็จลุกขึ้นตรัสถามเรื่องราวต่าง ๆ
 ทรงทราบเรื่องโดยตลอดแล้ว ทรงขอร้องในความผิดพลาด และทรงเตือนสติ
 ที่ฉาวว่า ถ้าปลงพระชนม์พระองค์แล้ว เขาจะรอดไปได้หรือ พระชนกชนนี
 จะฟื้นขึ้นได้หรือ เป็นต้น

ที่ฆาฏนั้น พระโอรสของพระราชบิดาเดือนสตอยู่แล้ว จึงยอม
ไว้ชีวิตพระเจ้าพรหมทัต เมื่อเสด็จกลับถึงพระราชวัง พระเจ้าพรหมทัต
ทรงมอบราชสมบัติแห่งแคว้นโกศลคืนให้แก่ที่ฆาฏ ทรงให้อภิเษกกับ
พระราชกุมารีผู้เป็นพระราชธิดาของพระองค์ เมื่อพระเจ้าพรหมทัตสิ้น
พระชนม์แล้ว ที่ฆาฏกุมารทรงได้ครองทั้งสองแคว้นคือ ทั้งโกศลและกาสิ

นี่คือคุณของการรู้จักเชื่อฟังคำเตือนสติหรือคำสอนของนักปราชญ์
ที่ว่า อย่าเห็นแก่กาลยาวนั้น หมายความว่าอย่าผูกเวรไว้นาน
ที่ว่า อย่าเห็นแก่กาลสั้นนั้น คือ อย่ารีบด่วนแตกจากมิตร

ปิยวาจาในแง่ของคำเตือนเล็กน้อยเพื่อให้สติ มีประโยชน์มาก
ดังกล่าวนี้นี้ ผู้มีปัญญาจึงไม่ควรเบียดคำตักเตือนและควรจะน้อมนำไป
ปฏิบัติให้ได้จริง

ตามเรื่องที่ยกมาเล็กน้อยพอเป็นตัวอย่างนี้จะเห็นได้ว่า แม้ด้วยคำพูด
เพียงเล็กน้อย แต่เหมาะสม และถูกต้องสามารถกลับใจคนหันเหชีวิต
สามารถเปลี่ยนสายธารแห่งชีวิตคนได้ คำพูดที่เป็นสุภาสิตจึงมีค่ามาก
เกินกว่าที่จะตีราคาได้ แต่ว่าจากสุภาสิตจะมีประโยชน์ก็เฉพาะผู้ยินดีปฏิบัติ
ตามเท่านั้น หากมีประโยชน์แก่ผู้ไม่ปฏิบัติตามไม่ ประหนึ่งยาดีมีประโยชน์เฉพาะ
ผู้ตั้งใจบริโภคแต่พอควร บริโภคตามเวลาที่แพทย์สั่ง ทำนองเดียวกัน ผู้พูด
วาจาสุภาสิตควรพูดให้ถูกกาล พูดแต่พอเหมาะและรู้จักเลือกบุคคลพูด ถ้าพูด
ไม่ถูกกาล พูดเกินพอดี พูดผิดคน อาจให้โทษได้ คำว่า “ลางเนื้อชอบลางยา”
นั้นยังเป็นคำที่ใช้ได้อยู่เสมอ อีกอย่างหนึ่งเราควรตั้งใจว่าจะไม่พูด เมื่อไม่มี
เรื่องจะพูด และหยุดพูด เมื่อหมดเรื่องแล้ว คนที่พูดเมื่อไม่มีเรื่องจะพูด
และไม่หยุด เมื่อหมดเรื่องนั้น รังแต่จะก่อความรำคาญแก่ผู้อื่น ไม่เป็น
มงคลแก่ตนเอง

ส่วนการพูดด้วยจิตเมตตา ก็คือพูดด้วยหวังดี ถ้าหากพูดแล้วจะทำให้เราได้รับประโยชน์ หรือช่วยปลดปล่อยให้กำลังใจในการทำหรือแก้ปัญหาใด ๆ ก็ตามก็ควรพูด แต่ถ้ารู้ว่าถ้อยคำเรื่องใดจะทำร้ายความรู้สึกของผู้ฟังก็ควรหลีกเลี่ยง เพราะการทำให้ผู้อื่นเจ็บปวดไม่สบายใจนั้นนับการสร้างศัตรูไปในตัว

“วาจาสุภาสิต-คำพูดที่ดีงาม แม้จะออกจากปากของคนต่ำต้อยก็สามารถอำนวยการประโยชน์แก่ผู้ฟังได้อย่างดี ในคัมภีร์มงคลที่ป็นมีเรื่องเล่าไว้ว่า มีภิกษุนักวิปัสสนา ๖๐ รูป กำลังเดินทาง ได้สดับเพลงขับของเด็กหญิงชาวเกาะลังกา เพลงนั้นพรรณนาถึงความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตาย ท่านทั้ง ๖๐ รูป พิจารณาแล้วได้บรรลุอรหัตผล”

พระอีกรูปหนึ่งชื่อ ติสสะ เดินทางไกลมาถึงสระบัว ได้สดับเพลงที่เด็กหญิงผู้หัดดอกปทุมไปพลากร้องเพลงพลากร เนื้อเพลงนั้นความว่า

“ดอกปทุมชื่อโกกนทะ บานในเวลาเช้า แล้วย้อมเหี่ยวแห้งไปตามกาลเวลาฉันใด สัตว์ทั้งหลายที่เกิดมาแล้วก็ฉันนั้น ย่อมเหี่ยวแห้งโรยราไปเพราะความแก่”

ท่านได้ฟังเพลงอันอ้างอิงธรรมดังนี้แล้ว พิจารณาตามได้บรรลุอรหัตผล ณ ที่นั่นเอง

การรู้จักพูดจาให้กำลังใจแก่ผู้อื่นในการทำงาน ในการประกอบคุณงามความดีนั้น เป็นศิลปะอันเลอเลิศในการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่น เราผู้พูดเองอาจลืมไปแล้ว แต่ผู้ฟังยังคงจดจำตรึงตราอยู่ในจิตเป็นเวลา ๑๐ ปี หรืออาจตลอดชีวิตก็ได้

ชาร์ลส์ ชวอบ (Charles Schwab) ชาวอเมริกัน ได้รับเงินเดือนสูงถึงปีละ ๑ ล้านเหรียญสหรัฐ คิดเฉลี่ยวันละมากกว่าสามพันเหรียญ มหาเศรษฐีแอนดรูว์ คาร์เนกี (Andrew Carnegie) ให้ค่าจ้างแพงถึงขนาดนั้นเพราะอะไร

ชาร์ลส์ ชวอบ ได้เผยเคล็ดลับในการปฏิบัติของเขาต่อเดล คาร์เนกี ผู้แต่งเรื่องวิธีชนะมิตรและจูงใจคนว่า*

“ผมถือว่า ความสามารถของผมในการกระตุ้นเตือนผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้มีความกระตือรือร้นเป็นสมบัติที่มีค่าใหญ่ยิ่งที่สุดกว่าสิ่งใดที่ผมเป็นเจ้าของ วิธีที่จะส่งเสริมให้เขาเหล่านั้นขยันหมั่นเพียรอย่างสูงสุดก็คือการยกย่องสรรเสริญและให้กำลังใจไม่มีสิ่งใดที่จะทำให้ความทะเยอทะยานของผู้น้อยยิ่งไปกว่าการตำหนิติเตียนจากหัวหน้า ผมไม่เคยตำหนิติเตียนใคร ผมเชื่อในหลักสนับสนุนกำลังใจในการปฏิบัติงาน ด้วยเหตุนี้ผมเองจึงพร้อมเสมอที่จะชมเชย แต่ชังการที่จะคอยจับผิด ถ้าผมพึงใจในการกระทำใด ผมจะเห็นพ้องด้วยน้ำใสใจจริงและยกย่องชมเชยอย่างเต็มที่”

“ในชีวิตการสมาคมอย่างกว้างขวางของผม ผมได้พบคนใหญ่คนโตตามส่วนต่าง ๆ ของโลกมาเป็นจำนวนมาก ผมไม่เคยพบมนุษย์ใดแม้จะใหญ่โตสูงส่งเพียงใดก็ตาม ที่สามารถทำงานด้วยกำลังใจที่เข้มแข็งและพากเพียร เมื่อถูกตำหนิติเตียน เหมือนกับเมื่อได้รับการยกย่องชมเชย”

๑. ภาษา ขอจิตต์เมตต์, (ผู้แปล) วิธีชนะมิตร และจูงใจคน How to win friends and influence people โดย เดล คาร์เนกี สำนักพิมพ์ขอจิตต์เมตต์, ๒๕๐๔) หน้า ๑๐๕, ๑๐๗.

แอนดรูว์ คาร์เนกี นายจ้างของชาร์ลส์ ชะวอบ ก็เป็นคนดี มีศิลปะในการพูดจา รู้จักยกย่องชมเชยผู้ร่วมงานของเขา แม้เมื่อเขาตายแล้ว ก็ยังมีร่องรอยแห่งการยกย่องผู้อื่นไว้ที่หลุมฝังศพของเขาว่า

“ร่างที่นอนอยู่ในหลุมนี้ คือผู้รู้จักหาคนอื่นที่ฉลาดกว่าตัวเขามาช่วยเหลือเขา”

การกล่าวปิยวาจา ยกย่องชมเชยผู้อื่นด้วยความจริงใจ จึงเป็นศิลปะในการครองใจผู้อื่นได้เป็นอย่างดี และทำให้การทำงานที่จะต้องทำด้วยกันดำเนินไปด้วยดี

อนึ่ง บุคคลที่สามารถเอาใจเขามาใส่ใจเรา สามารถเข้าใจผู้อื่นได้อย่างดีนั้น อย่าได้หวังเลยว่า อนาคตของเขาจะไม่ก้าวหน้าไปอย่างมั่นคง

๑. อาษา ขอจิตต์เมคค์ (ผู้แปล) วิธีชนะมิตร และจูงใจคน How to win friends and influence people โดย เดล คาร์เนกี สำนักพิมพ์ขอจิตต์เมคค์, ๒๕๐๔) หน้า ๑๐๕, ๑๐๗.

๓

อัตถจริยา

อัตถจริยา แปลตามตัวอักษรว่า การประพฤติประโยชน์ถือเอาความหมายว่า การบำเพ็ญประโยชน์ การทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและต่อคนทั้งหลาย คนเราเกิดมามีอวัยวะแขนขาเหมือนกัน ใครจะมีค่าตัวมากหรือน้อยเพียงไร จะเป็นคนสูงหรือต่ำอย่างไรก็สุดแล้วแต่เขาทำตัวให้มีประโยชน์มากน้อยเพียงใด

บุคคลผู้บรรลุประโยชน์ตนแล้วก็ควรทำประโยชน์แก่ผู้อื่นบ้างตามกำลังสามารถ พุทธอีกอย่างหนึ่ง เมื่อช่วยตัวเองได้แล้วก็ควรช่วยผู้อื่นด้วย ในการดำเนินชีวิตนั้น ควรให้ประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นประสานกันคือ ให้ได้รับประโยชน์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย อันที่จริง ไม่มีประโยชน์ตนที่ประกอบด้วยธรรม (คือถูกต้อง) อันใดที่ไม่เป็นประโยชน์ผู้อื่น และในทำนองเดียวกัน ไม่มีประโยชน์ผู้อื่นอันใดที่ถูกต้องจะไม่เป็นประโยชน์ตนด้วย ประโยชน์ทั้งสองย่อมอาศัยซึ่งกันและกันดำเนินไป

ทางดำเนินของประโยชน์ ที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ **หน้าที่** กล่าวคือ ผู้ต้องการทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ตนหรือแก่ผู้อื่นก็ตาม หนทางที่จะทำประโยชน์ให้ได้ดีที่สุดก็คือ การทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ ตนเป็นอะไร อยู่ในฐานะอย่างใด มีหน้าที่อะไร การทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์นั้นแหละ คือ การทำประโยชน์ ตัวอย่าง ในฐานะเป็นลูกทำหน้าที่ของลูกอย่างดีที่สุดต่อพ่อแม่ ในฐานะเป็นพ่อแม่ทำหน้าที่ของพ่อแม่อย่างดีที่สุด ในฐานะเป็นครู อาจารย์ เป็นเพื่อน เป็นศาสนิกชน เป็นพลเมืองของชาติ เป็นสามี หรือภรรยา เป็นญาติพี่น้อง เป็นนายจ้าง หรือเป็นลูกจ้าง จะเห็นได้ว่า คน ๆ เดียวซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องมากมายนั้น การทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ จึงเป็นการประโยชน์แก่ผู้อื่นไปด้วยในตัว และการทำประโยชน์แก่ผู้อื่น ก็เป็นการส่งเสริมตนเองให้มีฐานะสูงขึ้น ดังนั้น ประโยชน์ทั้งสองคือ ประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น จึงอิงอาศัยกันอยู่อย่างแยกกันไม่ออก

คนเราทุกคนต้องเกี่ยวข้องกับคนอื่น ๆ ในฐานะต่าง ๆ ซึ่งมีความผูกพันให้เราต้องปฏิบัติหน้าที่ตามที่เกี่ยวข้องนั้น การที่จะปฏิบัติหน้าที่ทุก ๆ อย่างที่ตนมีอยู่ให้บริบูรณ์นั้นค่อนข้างจะทำได้ยาก เพราะฉะนั้น คนที่ทำหน้าที่ของตนให้บริบูรณ์ได้ จึงเป็นบุคคลที่หาได้ยาก และเราอาจสรุปลงได้ว่า คนที่ดีที่สุดหรือมีประโยชน์ที่สุดนั้น ก็คือคนที่ทำหน้าที่ของตนดีที่สุดนั่นเอง

ดูตัวอย่างจากสิ่งที่ไม่มีชีวิต เช่น บ้านเรือนหรือเครื่องจักรก็ตาม ส่วนประกอบเรือนอันใดทำหน้าที่ของมันดีที่สุดก็ได้ชื่อว่ามีประโยชน์ที่สุด ดีที่สุด เช่น เสาหรือคานามีหน้าที่ในการรับน้ำหนัก ถ้ามันรับน้ำหนักได้ดีที่สุดก็ถือว่าเป็นเสาหรือคานาที่ดีที่สุด ทำประโยชน์ตามหน้าที่ของมันดีที่สุด หลังจากมีหน้าที่ในการบังแดดบังฝนได้ดีที่สุด ไม่ทะลุไม่รั่วก็ถือว่ามันเป็นหลังคาที่ดีที่สุด มีประโยชน์ที่สุด ถ้ามันไม่ทำหน้าที่ของมันหรือทำหน้าที่

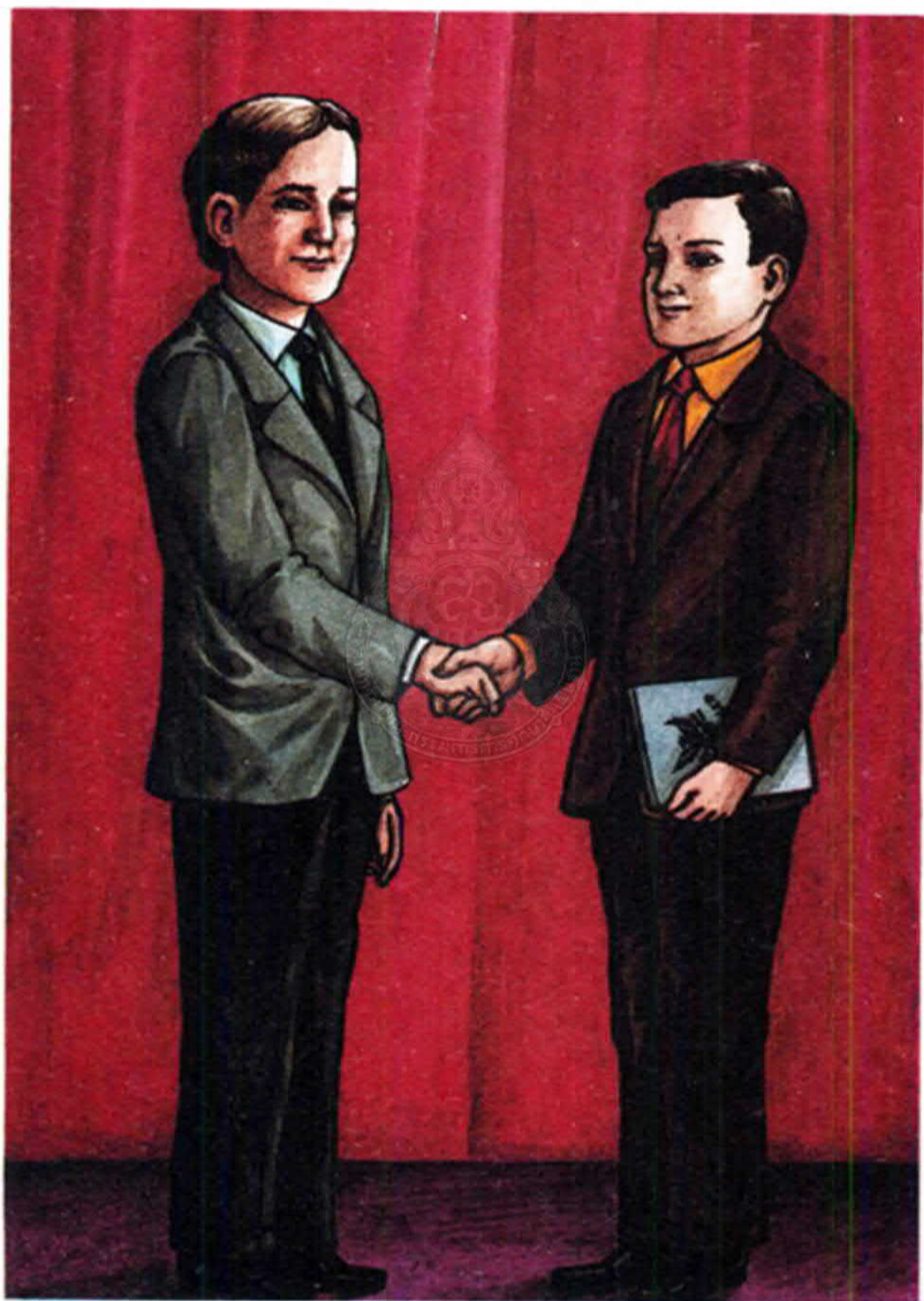
ได้ไม่ดีเขาก็เรียกว่าหลังคาไม่ดี ต้องซ่อมแซมหรือต้องรื้อทิ้งในฐานะที่ไม่มีประโยชน์

เครื่องจักรก็เหมือนกัน สัมภาระต่าง ๆ คุมกันเข้าเป็นเครื่องจักร ตัวใดทำหน้าที่ของมันดีที่สุด เราเรียกว่า มันมีประโยชน์ที่สุด ตัวใดทำหน้าที่ไม่ดี เราก็มองไม่ชอบใจเครื่องตัวนั้น ตัวใดไม่ทำหน้าที่เลยเจ้าของต้องถอดทิ้งเอาตัวอื่นใส่เข้าแทน อวัยวะในร่างกายของเราก็เหมือนกัน ส่วนใดที่ทำงานตามหน้าที่ของมันดีที่สุด เราก็มองว่าอวัยวะนั้นดีที่สุดตามฐานะของมัน เราไม่ต้องการให้มือไปหายใจแทนปอดและจมูก และทำนองเดียวกัน เราไม่ต้องการให้จมูกและปอดมาเดินแทนเท้า แต่เราต้องการเพียงว่าอวัยวะส่วนใดมีหน้าที่อย่างไร ขอให้มันทำหน้าที่ของมันให้ดีที่สุดเท่านั้น ร่างกายของเราก็จะแข็งแรงสมบูรณ์มีสุขภาพอนามัยที่ดีเลิศ

จะเห็นว่า การบำเพ็ญประโยชน์ก็คือ การทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ พระมหากษัตริย์ที่ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่ประเทศชาติอย่างไพศาล โดยบำเพ็ญพระราชกรณียกิจหรือหน้าที่ของพระองค์ตามทศพิธราชธรรมนั่นเอง

การบำเพ็ญประโยชน์นั้นเราเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า การทำความดี เมื่อทำความดีไปได้เท่าใดแล้วก็ควรจะรักษาความดีนั้น ๆ ให้คงอยู่และบำเพ็ญประโยชน์ให้สม่ำเสมอไม่ทำ ๆ หยุด ๆ หรือหยุดมากกว่าทำ ซึ่งจะทำให้ความดีหรือประโยชน์บกพร่องอยู่เป็นนิตย์ไม่เต็มบริบูรณ์

อนึ่ง ผู้รักษาความดีให้ดำรงอยู่และเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปนั้น พึงดูตัวอย่างมารดาบิดาผู้คุ้มครองรักษาบุตรธิดา บำรุงให้เติบโตใหญ่ด้วยการป้องกันสิ่งอันไม่สมควร น้อมนำสิ่งอันสมควรเข้าไปให้ เมื่อนานเข้าบุตรธิดาย่อมเติบโตใหญ่ พึ่งตนเองได้ ไม่ต้องรอการอุดหนุนของมารดาบิดา กลับจะเป็นที่พึ่งของมารดาบิดาเสียอีก ฉะนั้น บุคคลทำความดีก็ฉนั้น เมื่อนานเข้า

อยู่ตัว ความดีเจริญพอกพูนเต็มที ความดีย่อกลับเป็นที่พึงของบุคคลนั้น เขาพึ่งความดีได้อยู่สุขสบายเสมือนบุคคลปลูกต้นไม้ไว้ เริ่มแรกต้นไม้ต้องพึ่งเขา รดน้ำ พรวนดิน กำจัดศัตรูของต้นไม้ ให้ปุ๋ย พอดีต้นไม้เจริญเติบโตเต็มที่แล้ว ย่อกลับเป็นที่พึงของบุคคลนั้นให้ดอกผลและร่มเงา ยิ่งยืนไปนานปีจนแก่ตาย หรือผู้เป็นเจ้าของตายไปก่อนดอกผลและร่มเงาของต้นไม้ยังให้ความสุขแก่ลูกหลานหรือผู้รับมรดกผู้นั้นต่อไป

ความดีเป็นสิ่งที่น่าทำ น่าถนอม น่าปลูกฝังให้ตนและคนอื่นนิยมชมชอบ ความดีเป็นสิ่งที่หวานใจ นึกถึงแล้วให้รื่นรมย์มีความสุขไม่จีจจาง ผู้ใหญ่ต้องอบรมเด็กให้เป็นคนรักความดี หนีความชั่ว กลัวความผิด คิดทำประโยชน์ตนและชาติบ้านเมือง ชีวิตที่มีประโยชน์จึงจะเป็นชีวิตที่สมบูรณ์ คนจะมั่งมีเพียงใดก็ตาม ถ้ารู้สึกตนว่าความมั่งมีของตนนั้นไม่เป็นประโยชน์แก่ใคร ก็หามีความสุขแท้จริงไม่ คนทั้งหลายอื่นก็ไม่สรรเสริญ ตรงกันข้ามไปที่ไหนก็จะพบแต่คนเกลียดชัง แต่พอเขาเปลี่ยนแนวคิดใหม่ใช้ความมั่งคั่งของเขาให้เป็นประโยชน์แก่คนอื่น ความสุขอันแท้จริงก็เกิดขึ้นแก่เขา คนทั้งหลายอื่นก็มองดูเขาด้วยความนิยมนรักใคร่

ข้อนี้ ขอยกเรื่องราวของบุคคลในสมัยปัจจุบันมาเป็นตัวอย่างคือ ชีวิตของจอห์น ดี รอกกี เฟลเลอร์ (John D. Rockefeller)

เรื่องรอกกี เฟลเลอร์

จอห์น ดี รอกกี เฟลเลอร์ เป็นชาวอเมริกันที่ร่ำรวยมากคนหนึ่ง เป็นผู้อำนวยการบริษัทค้าน้ำมันที่ยิ่งใหญ่ของโลก คือบริษัทสแตนดาร์ดคอยล์ เมื่ออายุเพียง ๕๓ ปี แต่ความเหนียวแน่นเห็นแก่ได้และเห็นแก่ตัวของเขา

ทำให้เขาเป็นที่เกลียดชังของคนทั้งหลาย และตัวเขาเองก็ไม่มีความสุข จนล้มป่วยลงด้วยโรคเครื่องย่อยอาหารพิการ นอนไม่หลับ จิตใจทรมานทรมาย ไม่สงบสุข ทั้ง ๆ ที่ร่ำรวยอย่างมหาศาล

แพทย์บอกเขาว่าจะเลือกเอาเงินหรือชีวิต ถ้าคิดแต่จะหาเงินต่อไป ก็จะมีชีวิต ถ้าจะเอาชีวิตไว้ก็ต้องหยุดหาเงินชั่วคราว

เขาเชื่อหมอ ระหว่างนอนป่วยอยู่นั้นได้มีเวลาพอที่จะคิดถึงเหตุผลต่าง ๆ ของการมีชีวิตเพื่ออะไรและมีเวลาคิดถึงคนอื่นได้ใช้เวลาหาเงินมานานแล้วแต่เงินจำนวนมากนั้นก็ไม่อาจอำนวยสุขที่แท้จริงให้ได้ เขาจึงได้เริ่มเข้าใจชีวิตดีขึ้น ต้องการช่วยเหลือผู้อื่นที่กำลังทุกข์ยาก ต้องการแสวงหาความสุข ความรื่นรมย์ทางใจ

เขาจึงได้เริ่มระบายเงินออกด้วยการบริจาคเป็นจำนวนล้าน ๆ เหรียญเพื่อสาธารณกุศล ได้ตั้งมูลนิธิอันยิ่งใหญ่คือ รอกกีเฟลเลอร์ มูลนิธินี้ได้บำเพ็ญประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ในด้านต่าง ๆ ทั่วโลก

ตัวรอกกี เฟลเลอร์เองได้รับผลอย่างมหาศาลจากการปฏิบัติตนเช่นนี้ คือได้รับความสงบสุขทางใจ และเป็นที่ยกย่องทั่วโลก ชื่อรอกกี เฟลเลอร์คงจะหอมหวลอยู่ในโลกอีกนานและเป็นบุญญานิธิสำหรับเขาในชาติหน้าอีกด้วย อนึ่ง ความสุขใจจากบุญกุศลอันนี้ทำให้รอกกี เฟลเลอร์อายุยืนถึง ๘๘ ปี แทนที่จะตายด้วยโรคเครื่องย่อยอาหารพิการและนอนไม่หลับเมื่ออายุเพียง ๕๓ ปี

จะเห็นได้ว่า การบำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่นนั้นมีผลดียกย่องมาสู่ผู้กระทำอย่างไร เป็นประโยชน์สุขอันยั่งยืนทั้งแก่ตนและผู้อื่น

อัตถจริยา คือการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่น จึงเป็นธรรมสำหรับครองใจคนอันสำคัญประการหนึ่ง คนที่ดีที่สุดซึ่งโลกยกย่องมากที่สุดก็คือ คนที่มีประโยชน์ที่สุดนั่นเอง เพราะฉะนั้น จึงควรทำตนให้เป็นคนมีประโยชน์

ทุกวัน อย่าให้ชีวิตล่องไปโดยไร้ประโยชน์ ชีวิตที่ไร้ประโยชน์ย่อมไร้ค่า
เมื่ออยากมีค่าก็ต้องทำตนให้มีประโยชน์ต่อตนเอง และต่อสังคม

สมานัตตตา

คำสมานัตตตาแปลได้หลายนัย และมีความหมาย เช่น ความไม่ถือตัว คือไม่หยิ่งทะนงตน การวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ความเป็นคนเสมอต้นเสมอปลาย ความเป็นผู้เสมอกันในสุขและทุกข์ คือร่วมสุขร่วมทุกข์ การประพฤติตนให้เหมาะสมแก่ภาวะบุคคลและเหตุการณ์

· การประพฤติได้ดังนี้เป็นข้อหนึ่งที่เป็นเหตุยึดเหนี่ยวน้ำใจกันต่อไปนี้จะได้ขยายความพอสมควร

๑. ความไม่ถือตัว ไม่หยิ่งทะนงตน ไม่กระด้างอวดเก่ง เป็นคนสุภาพอ่อนโยน ทำให้น่ารัก น่าเคารพนับถือ

คนบางคนมีมานะจัด คือถือตัวจัด กระด้างขึ้นเพราะคำนึงถึงชาติสกุลบ้าง ทรัพย์บ้าง ยศบ้าง ความมีชื่อเสียงบ้าง แล้วดูหมิ่นผู้อื่น การดูหมิ่นผู้อื่นด้วยกิริยา หรือวาจาก็ตามเป็นการสร้างความเจ็บใจให้แก่ผู้ได้รับ ทำให้เขาเกลียดชัง ไม่เป็นไปเพื่อการผูกมิตรดังเรื่องของชาวศากยะที่ปรากฏอยู่ในพระคัมภีร์พระพุทธศาสนาหลายเรื่อง ดังจะยกมากล่าวพอเป็นสังเขป

ท้าวมหานาม

พระเจ้าปเสนทิโกศล ราชาแห่งแคว้นโกศล ต้องการเป็นพระญาติสนิทกับพระพุทธเจ้า จึงทรงส่งราชทูตไปทูลขอพระราชธิดาแห่งท้าวมหานาม ผู้ครองกรุงกบิลพัสดุ์ แต่พวกกษัตริย์ศากยะมีท้าวมหานาม นึกดูหมิ่นพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า มีพระชาติต่ำกว่าพวกตนจึงทรงมอบธิดาซึ่งเกิดจากนางทาสีถวายไป นางนั้นชื่อ วาสภขัตติยา

เรื่องมาแตกเมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลมีพระราชโอรสกับพระนางวาสภขัตติยา คือเจ้าชายวิฑูทกะ และเจ้าชายวิฑูทกะ พระราชโอรสก็โตเป็นหนุ่มแล้ว เมื่อเสด็จเยี่ยมกษัตริย์ศากยะ ได้รับการดูถูกดูหมิ่นจากกษัตริย์ศากยะว่าเป็นบุตรแห่งทาสี ถึงกับเอน้ำนมล้างที่ประทับเป็นการล้างเสียด

เมื่อเจ้าชายวิฑูทกะได้ราชสมบัติแคว้นโกศลแล้วได้ทรงยกทัพไปฆ่ากษัตริย์ศากยะเสียเป็นอันมาก เพื่อแก้แค้นที่ดูหมิ่นตน เอาเลือดในลำคอของกษัตริย์ศากยะล้างที่ประทับของพระองค์

ความถือตัวทะนงตนเป็นกิเลสร้ายอย่างหนึ่งที่คอยบั่นทอนความน่ารักในตัวคน และเป็นเหตุแห่งทุกข์ในใจของบุคคลผู้นั้นเองเหมือนแบกของหนักเอาไว้ วางไม่ลง ปลงไม่ได้ ความทะนงตนยังเป็นสาเหตุแห่งอาชญากรรมมากมาย เช่นเพียงแต่รู้สึกว่ามีฝ่ายหนึ่งพุดจาหรือมีกิริยาทำทางในเชิง “ลบหล่ยม” เท่านั้นก็อาจยิงหรือแทงเขาถึงตาย หรืออาจผูกใจเจ็บโกรธกันไปจนตายก็ได้ ทั้งนี้ก็เพราะผู้ลบหล่ยมนั้นไปทำลาย “ปมเชื่อง” ของเขา การพยายามรักษापมเชื่องเอาไว้ั้น เป็นการระอั้นหนักยิ่งนักอย่างหนึ่ง “การทำลายปมเชื่องหรืออัสมิมานะคือความทะนงตนเสียได้จึงเป็นความสุขอย่างยิ่ง” เป็นความสุขทั้งตนเองที่ไม่ต้องแบกเอาทิฐิมานะไว้และเป็นความสุขแก่ผู้อื่น ที่ไม่ต้องถูกเขี้ยวงาแห่งอัสมิมานะ

ทีมแทงขบกัดเอา คนที่ทะเลาะวิวาทกันนั้นส่วนหนึ่งเป็นเพราะฝ่ายหนึ่งไปลบเหลี่ยมหรือปมเชื่องของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งพยายามรักษาเหลี่ยมของตนไว้ให้มากที่สุด อีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะผลประโยชน์ขัดกันอันเป็นเรื่องกาม กล่าวอย่างสั้นก็คือ ทะเลาะกันเพราะเรื่องทิวและเรื่องกาม

๒. การวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ คือเมื่อสำรวจตนเองเรียบร้อยแล้วว่าตนอยู่ในฐานะอย่างไร ก็วางตนไว้ในฐานะอย่างนั้น เช่น มารดา บิดา ครู อาจารย์ บุตรธิดา หรือศิษย์ การวางตนผิดฐานะมีแต่จะก่อความยุ่งเหยิง แฉกฉ้าว ไม่เป็นไปเพื่อความสามัคคี ส่วนคนที่วางตนเหมาะสมแก่ฐานะทำให้ดูงามน่ากราบไหว้น่าบูชา น่าเคารพนับถือ หรือน่ารักใคร่ตามฐานะของตน พระพุทธรูปนั้นวางอยู่ที่ใดก็เป็นพระพุทธรูปอยู่นั่นเอง แต่ถ้าได้วางไว้ในที่อันสมควรก็ทำให้ดูสง่างามและน่ากราบไหว้ยิ่งขึ้น

๓. ความเป็นผู้เสมอต้นเสมอปลาย คุณข้อนี้หมายถึงความเป็นคนสม่ำเสมอ ประพฤติตนสม่ำเสมอเคยดีกับเขาอย่างไรก็อย่างนั้น เคยเป็นนักเรียนร่วมรุ่นกันมา จบแล้วแยกย้ายกันไปทำงานตามความถนัด บางคนอาจไปรับราชการมียศศักดิ์ ตำแหน่งหน้าที่สูง บางคนอาจไปประกอบกิจการส่วนตัวไม่มียศศักดิ์ ดำรงตนเพียงพอ ครองชีพอยู่ได้โดยไม่เดือดร้อน บางคนอาจถึงลำบากยากจน ผู้มีสมานัตตตา ย่อมแสดงความสนิทสนมคุ้นเคยอย่างเดิม แต่ทั้งนี้ต้องเริ่มต้นจากผู้มียศศักดิ์ก่อน มิฉะนั้นผู้ไม่มียศศักดิ์ย่อมเกรงใจไม่กล้าดีสนิท ผู้มีปัญญาย่อมมองเห็นว่า มิตรที่ดำรงอยู่ในมิตรธรรมนั้นไม่ต่ำต้อยเลย กล่าวอีกทีหนึ่งว่า ไม่มีความต่ำต้อยสำหรับมิตรผู้ดำรงอยู่ในมิตรธรรม นิทานเรื่องหนูกับราชสีห์ ซึ่งเป็นมิตรกันและช่วยเหลือกันได้นั้นน่าจะเป็นคติอันดีสำหรับคนใหญ่คนโตที่จะดำเนินตามและไม่รังเกียจที่จะเป็นมิตรกับคนซึ่งมีฐานะต่ำกว่าตน

๔. ความร่วมสุขร่วมทุกข์ คุณข้อนี้หมายถึงแสดงความยินดีปรีดา

เมื่อเขาได้สุข ไม่ริษยา และมีใจกรุณาคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์เมื่อเขาได้ทุกข์
 บันเทิงใจร่วมกันเมื่อประสบความสำเร็จ และไม่ทอดทิ้งยามวิบัติ มิตร
 ในยามทุกข์ย่อมเป็นมิตรที่แท้จริง มิตรในยามทุกข์จึงหาได้ยากจริง ๆ ใคร
 ประพฤติตนเป็นคนร่วมทุกข์ของผู้อื่นย่อมได้รับความรักจากผู้นั้นเป็น
 อันมากเป็นบ่วงคล้องใจอันสำคัญ

๕. ประพฤติตนเหมาะสมแก่ภาวะ บุคคลและเหตุการณ์

ข้อว่าประพฤติตนเหมาะสมแก่ภาวะ คือความเป็นของตนนั่นได้
 กล่าวแล้วในข้อว่า วางตนเหมาะสมแก่ฐานะ เพราะมีความหมายคล้ายคลึงกัน
 คือตนเป็นอย่างไร อยู่ในฐานะใดก็วางตนเหมาะสมอย่างนั้น ส่วนข้อว่า
 เหมาะแก่บุคคลและเหตุการณ์นั้นจะอธิบายต่อไป

การวางตนให้เหมาะสมแก่บุคคล จัดเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่ง ไม่เป็น
 คนป่มป้าม เป็นคนรู้จักที่ต่ำที่สูง รู้ว่าคนใดควรประพฤติอ่อนน้อม หรือ
 ประพฤติให้พอดีอย่างไรก็ทำอย่างนั้น

ที่ว่าวางตนให้เหมาะสมแก่เหตุการณ์นั้น ก็มีปัญญารู้ว่าเหตุการณ์ใด
 อยู่ในสภาพอย่างไร ได้เปลี่ยนไปแล้วอย่างไร ควรปรับตนอย่างไร จึงจะ
 สอดคล้องกับสถานการณ์นั้น ๆ อย่างที่สุภาษิตท่านเตือนไว้ว่าน้ำเชี่ยวอย่า
 เอาเรือไปขวาง อย่าหักด้ามพร้าด้วยเข่า อย่าเอามีดไปกรีดหิน อย่าเอาไข
 ไปทุบกับหิน เป็นต้น ล้วนแต่สอนให้ประพฤติดนให้เหมาะสมแก่สถานการณ์
 ทั้งสิ้น เมื่อน้ำกำลังเชี่ยวใครเอาเรือไปขวาง เรือก็ล่ม ค้อนหักด้ามพร้าด้วยเข่า
 ด้ามพร้าไม่หัก แต่เข่าจะแตกหรือถลอก คนเอามีดไปกรีดหิน มีดก็เสียเอง
 คนเอาไขไปทุบหินด้วยหวังจะให้หินแตก แต่ไขต้องแตกเสียเองอย่าง
 แน่นนอน นี่เป็นคำเปรียบเทียบให้คนใช้ปัญญาพิจารณาเหตุการณ์ต่าง ๆ
 แล้ว ปฏิบัติตนให้เหมาะสมแก่เหตุการณ์ คำทำนองสอนให้ทำก็มี เช่น
 ให้ตีเหล็กเมื่อร้อน แปลว่าให้รีบทำงานเมื่อถึงกาละอันควร เพราะเมื่อ

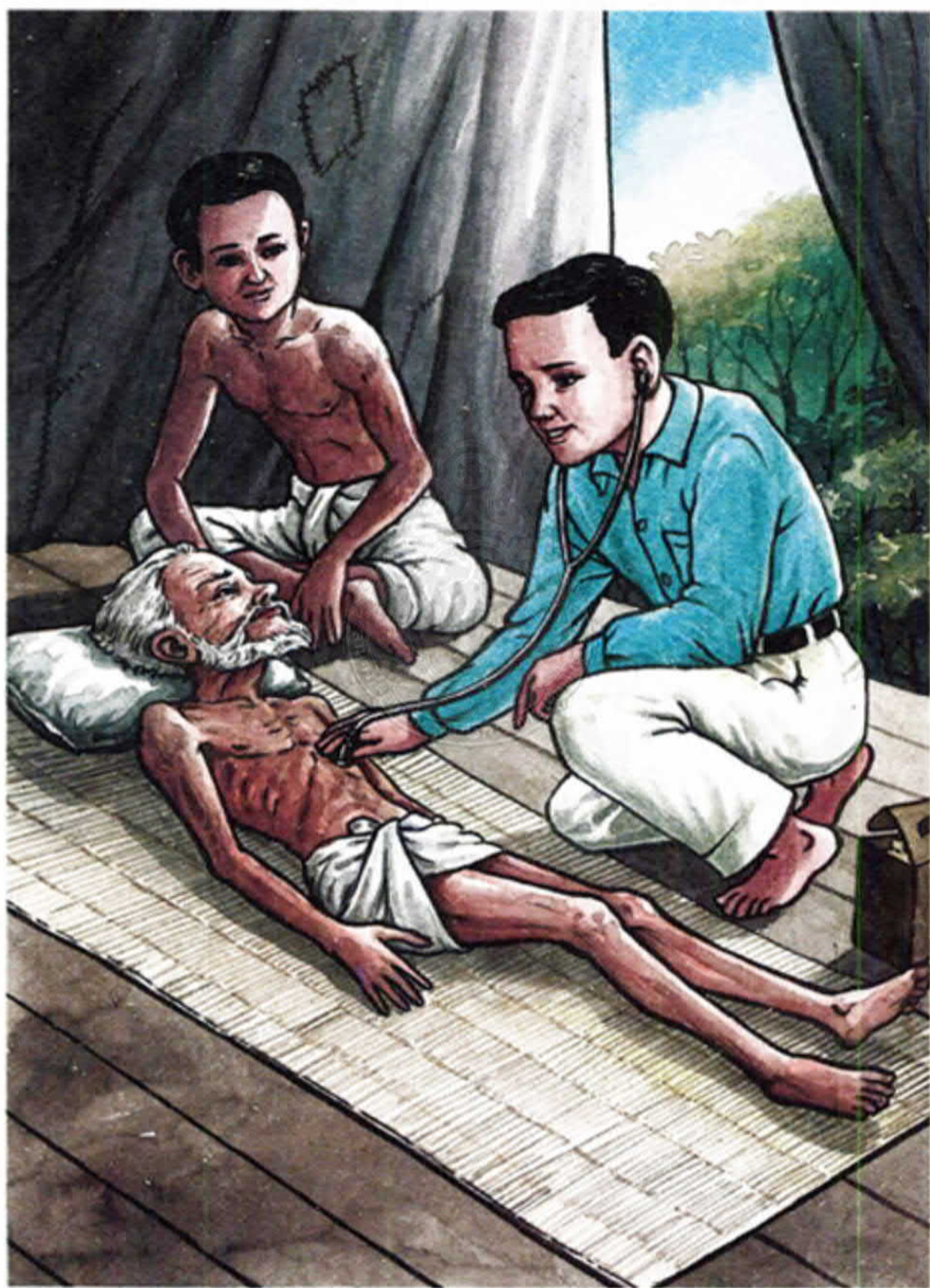
เหล็กเย็นแล้วตีไม่ได้ น้ำขึ้นให้รีบตัก เพราะมันตักได้ง่าย แปลว่าเมื่อเห็นโอกาสแล้วรีบทำการ ถ้าปล่อยให้ออกาสล่วงเลยไปแล้วทำลำบาก ดังนี้ เป็นต้น เป็นการสอนให้ทำตนให้เหมาะสมแก่สถานการณ์หรือเหตุการณ์ และโอกาสอันควรจะทำกิจนั้น ๆ

โปรดอ่านเรื่องต่อไปแล้วพิจารณาว่าคุณหมอภาณุ (ชาวอินเดีย) ได้ประพฤติธรรม ข้อสมานัตตดาทั้ง ๕ ความหมายได้อย่างไรและรวมทั้งได้ประพฤติสังคหวัตถุข้ออื่น ๆ ด้วยครบทุกข้ออย่างไร

เรื่องหมอภาณุ

หมอภาณุเกิดในสกุลพราหมณ์ที่แคว้นไมซอร์ เป็นตระกูลที่ร่ำรวย บิดามีตำแหน่งใหญ่โตอยู่ในแคว้นนั้น จึงต้องการให้บุตรเรียนรัฐศาสตร์ เพื่อสืบช่วงตำแหน่งต่อ แต่บุตรชายชอบเรียนแพทย์เพื่อช่วยเหลือคนเจ็บป่วย เมื่อจบแพทย์แล้วก็ย้ายครอบครัวไปอยู่ชนบทห่างไกลและทุรกันดารแถบภูเขาโรหิตคีรี ในถิ่นนั้นมีแต่คนวรรณะศูทรและจัณฑาลที่ยากจนซึ่งพวกพราหมณ์โดยทั่วไปรังเกียจ แต่หมอภาณุมิได้รังเกียจเลยถือว่าเป็นมนุษย์เพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน

หมอทำงานด้วยความเสียสละ ไม่คิดค่าตรวจ คิดแต่คำยาเล็กน้อย ถ้าเป็นคนไข้ยากจนจริง ๆ ก็ให้เปล่า ไม่เคยแสดงอาการโกรธเคือง เมื่อคนถามนั้นถามนี้เพราะอยากรู้เกี่ยวกับเรื่องตัวของเขาเองพยายามอธิบายให้คนไข้เข้าใจในเรื่องโรค เหตุเกิดของโรคพร้อมด้วยวิธีรักษา เพื่อเขาจะได้นำไปปฏิบัติช่วยตัวเองได้บ้าง ไม่นานนักชื่อเสียงของหมอภาณุก็นั้นจรไปไกล เป็นที่นิยมนับถือของคนเป็นอันมาก

มีบางคราวที่เพื่อนแพทย์จากในเมืองมาเยี่ยม เตือนด้วยความหวังดีว่า “เอาชีวิตมาจมเสียในถิ่นทุรกันดารทำไม ฝีมือผ่าตัดอย่างหมอภานุ ถ้าอยู่ในเมืองรักษาคณร่ำรวยไม่ก็รายก็จะได้เงินและชื่อเสียงเป็นอันมาก พ่อแม่ญาติพี่น้องมาเยี่ยมก็พูดทำนองนั้นและกล่าวว่าเกิดในสกุลพราหมณ์ถูกต้องตัวพวกศูทรและจัณฑาลได้อย่างไร”

แต่หมอภานุก็เฉยเสีย บางทีก็ยิ้ม ตอบเพื่อน ๆ และญาติพี่น้องว่า “เป็นแพทย์เพื่อรักษาคณเจ็บป่วยไม่ใช่เพื่อหวังร่ำรวยและชื่อเสียง ถ้าต้องการร่ำรวยก็ควรไปเป็นพ่อค้า ถ้าต้องการชื่อเสียงก็ควรไปเป็นนักการเมือง คนในเมืองมีคนเอาใจใส่มากอยู่แล้ว ส่วนคนชนบทในถิ่นทุรกันดารถูกทอดทิ้งมานานแล้ว อนึ่ง เกียรติของแพทย์ที่แท้จริงคือความเมตตาอารี เป็นที่พึ่งของคนไข้ทั้งทางกายและทางใจ การที่จะปฏิบัติตามจรรยาแพทย์ให้ได้ทุกข้อนั้นต้องเกิดจากความรู้สึกอันลึกซึ้งในจิตใจก่อน...”

หมอภานุยอมรับว่าพระจริยาทั้งในชาติก่อนและชาติปัจจุบันของพระพุทธเจ้าที่ทรงปฏิบัติต่อผู้อื่นนั้นได้มีอิทธิพลอย่างสูงต่อการดำเนินชีวิตของท่าน ท่านจึงตั้งใจสละตนเพื่อผู้อื่นได้

ฤดูหนาวคืนหนึ่ง ท่านถูกตามให้ไปรักษาคณไข้รายหนึ่งต้องเดินบุกป่าฝ่าดงไปหลายชั่วโมง คนไข้เป็นชายชราที่ยากจนมากในวาระจันทาล ลูกชายเป็นลูกจ้างขนหินของบริษัทฝรั่งในตำบลนั้น ชายชราเป็นมาลาเรียขึ้นสมอง หมอได้ฉีดยาให้และไปเยี่ยมอีกหลายครั้งจนคนไข้หายเป็นปกติโดยหมอมิได้คิดค่ายาค่ารักษาแต่ประการใด

อีกประมาณหนึ่งเดือนต่อมา ขณะที่หมอตรวจคนไข้อยู่ ท่านเหลียวมาเห็นชายชราคนนั้น เขายกมือไหว้หลายครั้ง หมอคิดว่าเขามาขอบคุณ จึงบอกว่าไม่เป็นไรหรอกเป็นหน้าที่ของหมออยู่แล้ว ชายชราจึงว่า นอกจากจะมาขอบคุณแล้ว ยังมีอีกเรื่องหนึ่งซึ่งจะเรียนถามคุณหมอ แต่ต้องขอมั้ย

ก่อนที่จะเป็นประหนึ่งผู้เฒ่าคุณบั้งอาจคิดอะไรที่ไม่น่าจะคิด

หมอได้จูงมือชายชรามา นั่ง

เขาเล่าว่า เขาและลูกชายได้ใช้แรงรับจ้างเป็นเวลานานที่เก็บเงินได้เพียง ๓๐ รูปี (ประมาณ ๕๐ บาทเงินไทย) เมื่อป่วยหนัก ได้เอาเงินนั้น ห่อผ้าวางไว้ที่หัวนอน เมื่อหายป่วยได้ค้นหาเท่าไรก็ไม่พบ อยากจะขอเรียนถามว่า คุณหมอได้เห็นห่อผ้า นั้นบ้างหรือไม่

คนไข้อื่น ๆ พอได้ฟังดังนั้นก็ไม่พอใจแสดงกิริยาอึดอัดได้เถียงแทนว่า เงินแค่ ๓๐ รูปี คุณหมอมองเอาของแกได้อย่างไร ถ้าคุณหมอเป็นคนเช่นนั้น ทำไมจึงไม่คิดการรักษา ค่ายา สูงมาใส่ความท่านผู้มีความกรุณา และมีบุญคุณอย่างนี้เป็นบาปนักหนา ระหว่างป่วยหนักอาจมีขโมยย่องเข้ามาเอาไปได้ ชายชราจึงชี้แจงว่า ลูกของเขาอยู่กับเขาเกือบตลอดเวลา เมื่อมาตามหมอก็ขอร้องให้คนอื่นมาตามลูกชายเขาอยู่กับเขา ไม่มีขโมยแอบเข้าไปได้

หมอภาณเห็นเรื่องจะไปกันใหญ่ จึงพูดตัดบทว่า เงิน ๓๐ รูปีนั้น หมอเอามาเอง บอกแล้วก็มอบเงิน ๓๐ รูปี ให้ลุงคนนั้นไป

เสียงซุบซิบนินทาค่อย ๆ แผ่ขยายวงกว้างออกไปว่าหมอภาณเป็นคนหน้าเนื้อใจเสือ เป็นนักบุญใจบาป คนที่เคยเคารพนับถือก็เลิกเคารพนับถือ บางคนแสดงอาการรังเกียจออกนอกหน้า

มนุษย์เราก็คือเป็นอย่างนี้ คนดีมาก ๆ พอเขาเข้าใจว่าทำชั่วเข้าเล็กน้อยก็พากันลืมความดีส่วนใหญ่ของเขาเสียสิ้น ตั้งหน้าตั้งตาแต่จะนินทาว่าร้าย หากคิดช่วยเหลือแต่ประการใดไม่

แต่หมอภาณก็ได้สะดุ้งสะเทือนแต่ประการใด คงทำความดีต่อไป

อย่างที่เคยทำและมีความซุ่มซ่อนใจที่ได้โอกาสบำเพ็ญบารมีต่าง ๆ เช่น เมตตา ขันติ และทาน พร้อมทั้งแผ่เมตตาให้ผู้ที่เหยียดหยามท่านทุกคน แต่กรรมดาของความดีเป็นสิ่งที่ลบไม่สูญ วันหนึ่งขณะที่ท่านเดินซื้อของที่ตลาด ชายชราและลูกชายได้เข้ามาราบไหว้ หมอถามว่า อะไรของท่านหายไปอีกหรือ

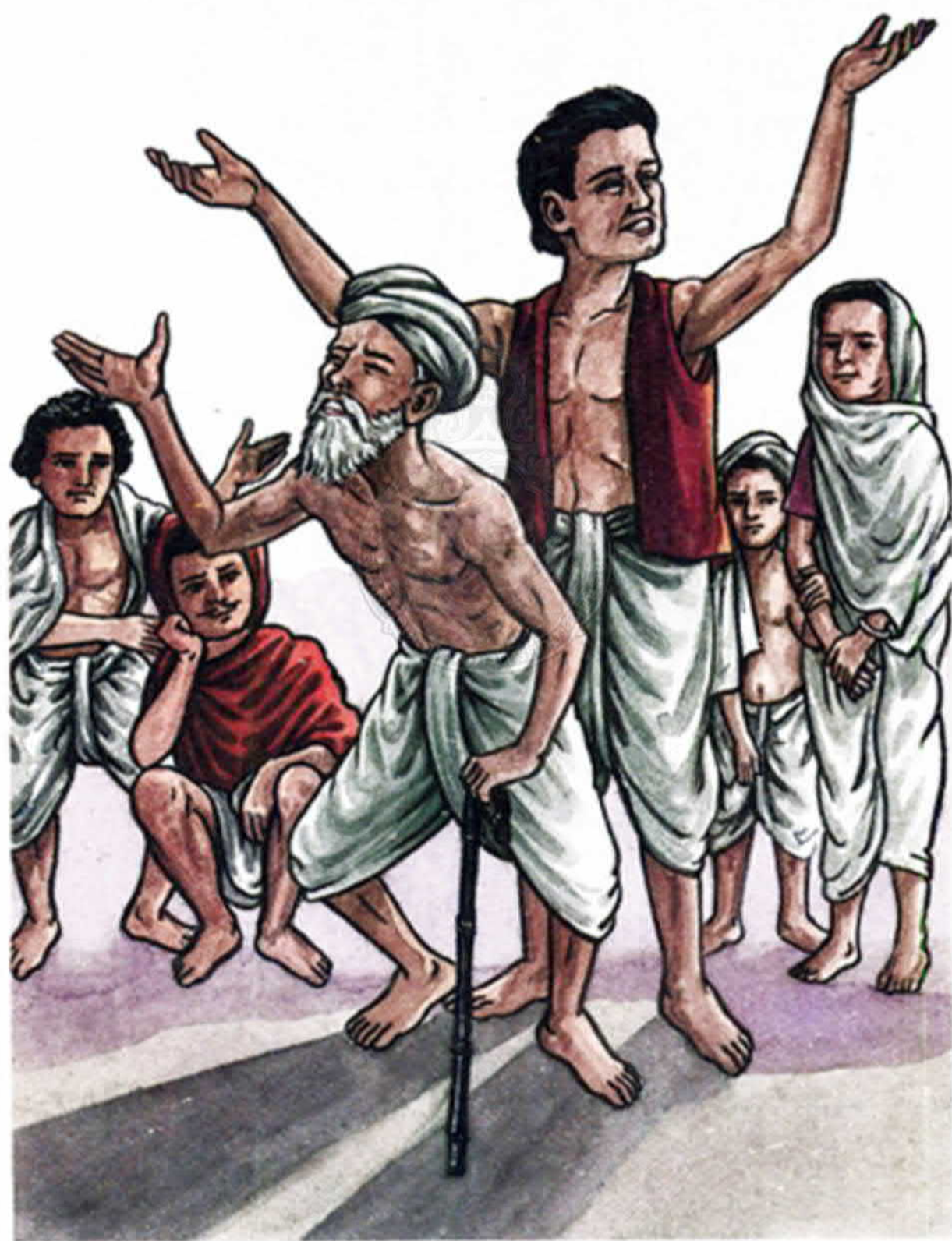
ชายชราเล่าให้ฟังว่า เขาได้พบห่อเงิน ๓๐ รูปีแล้วโดยที่เมื่อเขาป่วยนั้นคงจะปิดม้นตกลงไปในร่องกระดาน เช้าวันนี้ลูกชายตัดไม้มาจะเปลี่ยนกระดานใต้เตียงซึ่งผุแล้ว จึงได้เห็นห่อเงิน ต้องการนำเงินมาคืนคุณหมอ

เขาเล่าแล้วก็กราบหมอภาณด้วยความเคารพในคุณธรรมของคุณหมออย่างแท้จริงและขอให้หมออภัยในโทษล่วงเกินของเขาพร้อมทั้งส่งเงินคืนให้ แต่หมอไม่ยอมรับ มอบให้ชายชราไป ชี้แจงเหตุผลกันนาน ชายชราจึงยอมรับเงินไป

ขณะเดินทางกลับ ชายชราและลูกชายได้ร้องตะโกนติเตียนตนเองและยกย่องสรรเสริญคุณของหมอภาณให้คนทั้งหลายในตลาดได้ยินโดยตลอด คนทั้งหลายได้รู้ความจริงเช่นนั้นต่างก็ซาบซึ้งในคุณธรรมของหมอภาณยิ่งนัก ที่เคยเหยียดหยามท่านต่างก็พากันมาขอโทษ มีผู้หนึ่งเรียนถามว่า “เมื่อไม่ได้ขโมยเงินแล้วเฉฉจึงรับว่าเป็นผู้ขโมยมา”

หมอภาณตอบว่า “เงิน ๓๐ รูปีนั้นเป็นของมีค่ายิ่งสำหรับคนยากจน เขาเก็บออมมาเป็นเวลานานปี เมื่อหายไปก็เศร้าเสียใจ ลุงแกเพิ่งฟื้นไข้ ถ้าไม่ได้เงินจำนวนนี้อาจจะตรอมใจตาย แต่ถ้าให้ไปเปล่า ๆ โดยไม่บอกว่าขโมยของแกมาแกก็จะไม่รับ หมอจึงต้องทำดังนั้น”

ทุกคนที่ทราบเรื่องก็เข้าใจถึงเหตุผลของหมอและพากันนิยมนับถือ ยิ่งขึ้นว่าหมอเป็นนักบุญที่แท้จริง แต่หมอเพียงแต่บอกว่า

“ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าและกำลังพยายามดำเนินตามรอยพระบาทในเรื่องการเสียสละตน (อาตมยาจะ”*)

อีก ๓๕ ปีต่อมา หลังจากเหตุการณ์นี้ เมื่อหมอภาณุลันซีฟ คนทั้งหลายในตำบลแถบภูเขาโรหิตคีรีได้ช่วยกันบริจาคเงินสร้างอนุสาวรีย์แห่งความดีให้หมอภาณุเป็นรูปศิลาสูงเท่าตัวจริงของหมอไว้ ณ สนามหน้าโรงพยาบาลภานุยาคสุชาลัย โรงพยาบาลแห่งนี้สร้างด้วยเงินมรดกทั้งหมดของหมอภาณุเอง เป็นโรงพยาบาลที่ใหญ่โตและทันสมัยแห่งหนึ่งในอินเดีย หน้าโรงพยาบาลได้ยกป้ายใหญ่มีข้อความว่า “ที่นี่ต้อนรับคนทุกชั้นวรรณะ”

ที่ฐานรูปของหมอภาณุได้จารึกไว้ว่า “อนุสาวรีย์ของหมอภาณุนักบุญผู้อุทิศตนเพื่อพหุชน” ๒

ประวัติโดยย่อของคุณหมอภาณุแสดงให้เห็นว่า ท่านเป็นผู้บำเพ็ญสังกตวัตถุครบบริบูรณ์ทุกข้อ จึงสามารถครองใจมหาชนได้ และชื่อเสียงของท่านได้ฟุ้งขจรไปทั่วทิศแม้ในนานาประเทศด้วย

* ยาคะ แปลว่าเสียสละก็ได้ แปลว่าบูชาก็ได้ เช่น ชรามยาคะ บูชาธรรม

๒ พหุชน = คนส่วนใหญ่ คนเป็นจำนวนมาก

สรุป

ได้กล่าวรายละเอียดแห่งสังคหวัตถุ ธรรมเพื่อการครองใจซึ่งกัน
และกัน ๔ ประการพร้อมด้วยยกตัวอย่างประกอบพอสมควรแล้ว

ขอสรุปความตามนัยแห่งพระพุทธพจน์ดังนี้

“ธรรม ๔ ประการ คือ ทาน ปิยวาจา อุตถจริยา และสมานัตตตนา
นี้เป็นธรรมเครื่องสงเคราะห์ในโลก เปรียบเหมือนลิ่มสลักของรถที่เชื่อมโยง
ส่วนต่าง ๆ ของรถไว้ด้วยกันแล้วแล่นไปได้ ถ้าธรรมเครื่องสงเคราะห์
เหล่านี้ไม่มี มารดาบิดาย่อมไม่ได้ความนับถือและการบูชาจากบุตร แต่
เพราะเหตุที่สังคหวัตถุเหล่านี้มีอยู่และบัณฑิตทั้งหลายได้พึงพิจารณา
ประพัตติตามอยู่ จึงได้บรรลุคุณอันยิ่งใหญ่และเป็นผู้ควรได้รับการสรรเสริญ”

ขอนักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั้งหลายพึงตั้งใจมั่นแน่วมนำ
เอาหลักธรรมทั้ง ๔ ประการมาไว้ในตนก็จะบรรลุผลสำเร็จในการครองใจ
ซึ่งกันและกัน เป็นพื้นฐานสำคัญแห่งความสงบสุข ทั้งส่วนตน ครอบครัว
สังคม และประเทศชาติ ตลอดจนถึงโลกด้วย

คณะกรรมการจัดทำหนังสือส่งเสริมการอ่าน หนังสืออ่านเพิ่มเติมและ
หนังสืออ้างอิง ชุดพระพุทธศาสนาและจริยธรรม ระดับประถมศึกษา
และมัธยมศึกษา

นายกมล สดประเสริฐ	ประธานกรรมการ
พระเทพโสภณ (กมล โกวิท)	กรรมการที่ปรึกษา
พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ จิตภาโณ)	กรรมการที่ปรึกษา
นางแม่นมาส ขวลิต	กรรมการที่ปรึกษา
นายสุชีพ ปุญญานุภาพ	กรรมการ
นายจำรัส ดวงธิสาร	กรรมการ
นางสุนน อมรวิวัฒน์	กรรมการ
นายเย็นใจ เลหาวนิช	กรรมการ
นายสมพร เทพสิทธา	กรรมการ
นางมาลีณี ผโลประการ	กรรมการ
นายพินิจ สุชะยันต์	กรรมการ
นางสาวยุพิน ธาตรี	กรรมการและเลขานุการ
นางสาวพรรณงาม แยมบุญเรือง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายประเสริฐ รุ่งแสง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ผู้จัดทำต้นฉบับ นายวศิน อินทสระ

ผู้ตรวจ นายสิริ เพ็ชรไชย

ผู้วาดภาพประกอบ นายสมทรง ลิมาลัย

บรรณาธิการและจัดทำรูปเล่ม

นางสาวยุพิน ธาตรี

นางสาวพรรณงาม แยมบุญเรือง

นายพินิจ สุชะยันต์

นางเรียมพร อธิปอนันต์

